

Fair Play at Schools

Projekt on saanud rahastust Euroopa Komisjoni Erasmus+ programmist. Publikatsiooni sisu kajastab autori seisukohti ja Euroopa Komisjon ei vastuta selles sisalduva teabe kasutamise eest.

SOOTUNDLIK HARIDUS

Individuaalõppe kursus lasteaiaõpetajatele

Käesolev materjal on koostatud Erasmus+ projekti "Fair Play at Schools" (2019-1-CZ01-KA201-061190) raames. Tegemist on strateegiline partnerlusprojektiga, millega toetatakse innovatiivset lähenemist sootundliku hariduse vallas. Projektis osalesid Eesti, Tšehhi ja Norra soolise võrdõiguslikkuse ekspertid kolmest organisatsioonist:

KUN võrdõiguslikkuse ja mitmekesisuse keskus (Norra)
Eesti Naisteühenduste Ümarlause Sihtasutus (Eesti)
Soolise võrdõiguslikkuse teabekeskus NORA (Tšehhi Vabariik).

Autorid Linn Cecilie Rotvold Bylund, Lindis Sloan, Mari Helenedatter Aarbakke, Marte Taylor Bye
(KUN Centre for Equality and Diversity (Norway), www.kun.no)

Toimetajad

Lindis Sloan, Võrdõiguslikkuse ja mitmekesisuse keskus KUN (Norra)
Eesti Naisteühenduste Ümarlause Sihtasutus (Eesti)
Soolise võrdõiguslikkuse teabekeskus NORA (Tšehhi Vabariik).

Sisukord

Moodul 1: Miks me räägime sootundlikust kasvatuses lasteaias?.....	3
Moodul 2: Roosa ja sinine maailm.....	7
Moodul 3: Soorollid ja sotsialiseerumine	11
Moodul 4: Füüsiline ruum, mänguasjade ja mängude analüüs	15
Moodul 5: Vaatlusmetoodika - mida ja kuidas vaadelda.....	19
Moodul 6: Juhtumianalüüs kui oma käitumise reflekteerimise võimalus	23
Moodul 7: Kuidas me räägime tüdrukute ja poistega.....	27
Moodul 8: Õues.....	30
Moodul 9: Töö lapsevanematega	33
Moodul 10: Lasteraamatud, -filmid, -laulud ja -muinasjutud.....	36
Moodul 11: Dualistlik või mitmekesine - kuidas käsitleda sugu	39

Moodul 12: Filmimine. Sissejuhatus metoodikasse.....	41
Moodul 13: Oma tööpäeva filmimine.....	45
Moodul 14: Filmitud materjali analüüs.....	47
Moodul 15: Mis edasi?.....	51
Moodul 16: Üheksa soovitus soostereotüübidega võitlemiseks.....	53

Moodul 1: Miks me räägime sootundlikust kasvatuses lasteaias?

Selles moodulis saate teada

- mis on sotsiaalne identiteet
- mida kujutavad endast eelarvamused ja sugu
- mil moel aitab alusharidus kujundada laste arusaamasid soost ja soorollidest ühiskonnas

Tere tulemast. Teil on kindlasti oma eesmärk selle kursuse läbimiseks. Kõigepealt pange palun lühidalt kirja, miks otsustasite selle kursuse läbida. Teie väidete juurde tuleme hiljem kursuse jooksul tagasi.

Harjutus: Algus

- Kirjutage lühidalt, mis motiveerib teid sellel kursusel osalema. Esmalt mõelge selle üle, kas teie lasteaias koheldakse poisse ja tüdrukuid erinevalt.

Järgnevalt palume teil panna kirja:

- Millised on esimesed 5 sõna, mis tulevad teile pähe kuulates sõna "tüdruk"?
- Millised on esimesed 5 sõna, mis tulevad teile pähe kuulates sõna "poiss"?

Sotsiaalne identiteet aitab näha, millise sotsiaalse rühmaga me ennast seostame. Kes te olete? Kui sellise küsimuse esitate, vastatakse teile tõenäoliselt: "Ma olen ema", "Ma olen soomlane", "Ma olen gurmaan" või "Ma olen trummilööja". Kõik need vastused puudutavad identiteeti, mida me teistega jagame. Sellised grüpiidentiteedid puudutavad seda, kellena me ennast näeme. Sotsiaalseid grüppe, kellega me end samastame või kuhu me tunneme end kuuluvat, nimetatakse sotsiaalseks identiteediks.

Me kuulume erinevatesse grüppidesse, kellega me ennast identifitseerime. Mõned sotsiaalsed identiteedid on meie jaoks olulisemad kui teised. Me võime näiteks tunda, et meie jaoks on naiseks või meheks olemine tähtsam kui see, millises koolis me käisime. Sotsiaalne identiteet võib ka muutuda. Seda, millist sotsiaalset identiteeti te enda jaoks kõige olulisemaks peate, võib mõjutada ka konkreetne olukord. Olles klassis ainuke Soomest pärit isik, võite tunda, et teie identiteedi jaoks on kõige olulisem teie rahvus. Samas ei pruugi teie Soome päritolu omada tähtsust olukorras, kui koorite kodus koos perega kartuleid. Sel juhul võite end identifitseerida gurmaaniga ja tunda end kuuluvat eelkõige gurmaanide hulka. Samas võib õhtusöögi valmistamine perele olla midagi, mida seostate emaks või isaks olemisega.

Soost ja soorollidest rääkimine tekitab erinevaid reaktsioone. Osaliselt on see tingitud asjaolust, et sugu on enesest arusaamiseks äärmiselt oluline. Kõik me oleme ühel või teisel moel seotud sooga ja igaühel on sooga seondult erinevad kogemused. Enesest arusaamine on oluline mõistmaks, mida sotsiaalne identiteet endast kujutab.

Harjutus: Millised on teie sotsiaalsed identiteedid?

Meil kõigil on palju erinevaid sotsiaalseid identiteete. Sotsiaalsed identiteedid võivad seostuda teie rahvuse, religiooni, hobide, kutsumuse või suhetega. Millised on teie sotsiaalsed identiteedid?

- Nimetage vähemalt kuus sotsiaalset gruppi, kellega te ennast identifitseerite.
- Millised neist on kõige olulisemad määratlemaks, kes te olete. Millised on vähem olulised?
- Tehke ring ümber identiteetidele, mis on teie arvates teie jaoks kõige olulisemad.
- Loetelule pilku peale heites mõelge, millised sotsiaalsed identiteedid on seotud sooga? Mida te arvate identiteetidest, millele te ringi ümber tõmbasite?

Sotsiaalne identiteet ja kognitiivsed mõistekaardid

Sotsiaalne identiteet on oluline nii iseenda ning ühiskonna mõistmiseks. Ümbritsevast arusaamiseks kasutame me kognitiivseid otseteid. Meie oletused inimeste kohta, kellega me kokku puutume, põhinevad sellel, millistesse rühmadesse nad kuuluvad. Me tuginema oletustele isegi siis, kui me ei ole neist teadlikud. Teadlased on leidnud, et kohtudes esimest korda uue inimesega märkame esmalt sugu, nahavärvi ja vanust. See toimub automaatselt ja alateadlikult. Siit saame sotsiaalseid vihjeid näiteks selle kohta, kuidas kedagi esmakordsel kohtumisel kõnetada.

Te võite näiteks oletada, et väikesele tüdrukule, keda maja ees kohtate, meeldib mängida nukkudega või et bussis olev vana mees sooviks istuda, nii et võib-olla peaksite talle oma istekohta pakkuma. Kognitiivsed kaardid on meie jaoks olulised. Kujutage ette, et kohtute kellegagi, kuid ei suuda tema välimuse põhjal tema sugu või vanust kindlaks teha. Kuidas te selle inimesega suhtleksite? Ühes eksperimendis¹ paluti katsealustel hoolitseda lapse eest, kui ema läks hetkeks ruumist välja. Katsealustele ei öeldud midagi lapse kohta, kes oli rietatud valgesse. Oskate te aimata, mida katsealused tegid?

Mõne aja pärast tegid kõik katsealused sama asja: nad piilusid salaja mähkme sisse, et näha, kas tegemist on tüdruku või poisiga. Arvasite ära? Tegemist oli beebidega, kes veel ei rääkinud ega olnud oma soost teadlikud. Ometi näib, et lapse soo teadmine oli katsealustele oluline lapsega suhtlemiseks. Kirjeldatud eksperiment seondub otseselt käesoleva kursuse olulise põhimõttega: sugu on keskne kategooria, mis annab meile viiteid teiste inimestega suhtlemiseks.

Teine eksperiment² näitab, kuidas kasutame lapse soo kohta omataavaid teadmisi temaga suhtlemisel. Õpilastele näidati videot nutvast lapsest. Pooltele õpilastele öeldi, et tegemist on poisiga, pooltele aga, et tüdrukuga. Kui neilt küsiti, miks laps nutab, vastasid õpilased, kes arvasid, et nad näevad poissi, et laps nutab, sest ta on vihane. Teine osa õpilastest, kes arvasid, et näevad tüdrukut, ütlesid aga, et laps kardab. Juba varasest lapseest alates kohtleme poisse ja tüdruke erinevalt, lähtudes oma soopõhistest ootustest.

Veel ühe näite sellest, kui olulist rolli etendab sugu lastega suhtlemisel, leiate BBC videost <https://www.youtube.com/watch?v=nWu44AqF0il>

---

¹ In Ann-Elisabeth Knudsen (2005): Snille jenter og dumme gutter. Hvorfor oppfører ingen seg som de har hjerne til? Oslo: Pedagogisk forum.

² Bjerrum Nielsen, Harriet & Rudberg, Monica (1998). Historien om jenter og gutter. Universitetsforlaget

Mis mõtteid see eksperiment teie tekitab? Võimaluse korral arutage oma kolleegidega: Mida saab teie arvates sellest eksperimentidist õppida?

Esmalt palusime teid üles kirjutada viis sõna, mis teile pähe tulevad kuuldes sõnu "tüdruk" ja "poiss". Need sõnad puudutavad tõenäoliselt seoseid, millest koosneb mõttekaart, mida soo kohta omate. *Rühmaarutelu:* Võrrelge sõnu, mida kirja panite. Kas need on sarnased või erinevad? Mõelge, mis on neis erinevat ja mis sarnast.

Sotsiaalne identiteet ja eelarvamused

Kognitiivsed mõttekaardid võimaldavad meil töödelda suurt hulka informatsiooni. Samuti võimaldavad need meil tegutseda ja toimuvale reageerida, ilma et peaksime pidevalt kulutama väärtuslikku aega kõigi võimaluste kaalumisele. Me oleme neist sõltuvad ja kasutame sotsiaalseid kategooriaid orientiiridena teistega suhtlemisel. Samas võivad nad olla eksitavad. Mõnikord on need stereotüüpsed ja valed. Võib-olla ei meeldi teie kohatud väikesele tüdrukule üldse nukkudega mängida. Võib-olla meeldivad talle hoopis rohkem dinosaurused. Ja vana mees bussis võib olla sportlane, kellele meeldib mäest üles joosta. Teda võib lausa solvata, kui te talle istekohta pakuksite. Need on väikesed ja süütud näited. Kuid me teame ka seda, et sotsiaalsel kategoriseerimisel võivad olla palju sügavamad tagajärjed.

Eelarvamus, st teise inimese tajumine tema grupikuuluvuse põhjal, on üks meie mõttekaardi kõrvalmõjusid. Kuigi enamik inimesi tahaks uskuda, et oleme eelarvamustest vabad, on oluline rõhutada, et eelarvamusi on meil kõigil. Eelarvamused tulenevad meie varasematest kogemustest, ühiskonnas kehtivatest normidest ning meediast, kirjandusest ja popkultuurist. Kuigi eelarvamused võivad olla positiivsed või negatiivsed, on negatiivsetele eelarvamustele kui rassismi, seksismi, diskrimineerimise ja vihakuritegude algpõhjusele pööratud suurt tähelepanu.

Eelarvamuse mõiste on kasulik selgitamiseks, kuidas sotsiaalsed kategooriad on seotud erinevate hinnangutega. Seksismi defineeritakse näiteks Cambridge'i sõnaraamatus kui "uskumust, et ühe soo esindajad on vähem intelligentsed, võimekad, osavad jne kui teise soo esindajad, eriti et naised pole sama võimekad kui mehed". Paljudes valdkondades näeme, et meeste omistatakse suuremat väärtust ja neid peetakse naistest paremaks. See kehtib ka laste kohta. Soolised eelarvamused on kahjulikud ja seda ka pedagoogika seisukohast, mis väärtustab võrdset tüdrukuid ja poisse ja pakub neile võrdseid võimalusi.

Hea uudis on see, et eelarvamustest võib teadlikult lahti saada. Esimene samm selleks on eelarvamuste teadvustamine. Selleks on aga vaja teha tööd. Palju lihtsam on kasutada tavalisi kognitiivseid tööriistu. Teisitimoodi mõtlemine nõuab pingutusi.

Eelnevalt rääkisime sellest, et sotsiaalsed grupid on olulised iseenda ja teiste inimeste mõistmiseks ning et mingil määral suhtume me kõik erinevatesse sotsiaalsetesse gruppidesse teatud eelarvamustega. Nägime, et nahavärvi ja vanuse kõrval on sugu keskne kategooria, mis aitab meil maailmas orienteeruda ja üksteisega suhestuda.

Miks on sugu nii oluline? Statistika näitab, et sugu mõjutab enamikke eluvaldkondi ning on nendega põimunud. Sugu mõjutab seda, missuguste mänguasjadega me mängime, kes on meie sõbrad, millise hariduse me valime, missugust tööd me teeme, kui suur on meie palk ja milline on meie oodatav eluiga. On hulganisti põhjuseid, miks soolisele võrdõigusslikkusele alushariduses tähelepanu pöörame.

Seostades laste suhtes omatavaid ootusi sooga riskime laste arengu- ja eneseväljendusvõimaluste piiramisega. Need ootused puudutavad seda, kuidas me lastega suhtleme, milliseid sõnu valime ja milliseid võimalusi me neile pakume. Tegelikult piiravad soonormid enamikku lapsi. Dihhotoomiline maailm, mida me lastele pakume värvide, mänguasjade, rollimudelite ja aktsepteeritud emotsioonide mõttes, piirab lapse tegutsemisruumi. Me pakume terve maailma asemel lastele vaid poolt maailma.

Õpipunktid

- Sotsiaalsed grupid, kellega me ennast identifitseerime, on lahutamatu osa meie identiteedist.
- Me kasutame sotsiaalset kategoriseerimist mõistmaks inimesi ja maailma meie ümber. Sugu on üks keskseid kategooriaid, mida me kasutame nii automaatselt kui ka teadlikult.
- Eelarvamused on põhjustatud sotsiaalsest kategoriseerimisest. Meil kõigil on mingeid eelarvamusi, kuid oma eelarvamustest on võimalik lahti saada, kui saame neist teadlikuks ning targemaks.
- Sootundliku hariduse eesmärgiks on vältida soopõhiseid eelarvamusi ja diskrimineerimist ning tagada, et laste arusaam iseendast ja oma võimalustest poleks soo tõttu piiratud.

Moodul 2: Roosa ja sinine maailm

Selles moodulis saate teada:

- mis on poistele ja tüdrukutele suunatud toodete brändimine
- missuguseid mehhanisme brändimiseks kasutatakse
- millised on sellise brändimise võimalikud tagajärjed ühiskonnale ja lastele

Mõelge situatsioonile, kus lähete mänguasjapoodi, et lapsele kingitus osta. Mis te arvate, mis on esimene asi, mida müüja teilt küsib? Ilmselt küsib müüja, kas kingitus läheb poisile või tüdrukule. See, millise vastuse annate, määrab ära soovitatavate mänguasjade värvigamma, mänguasjad ise ja isegi kingipaki värvi. Kas kingi saajale meeldib Ämblikmees või Hello Kitty?

Sageli on kogu pood jaotatud siniseks ja roosaks maailmaks ning poiste ja tüdrukute mänguasjad on paigutatud erinevatesse seksioonidesse. Värvidega on märgistatud mitte ainult mänguasjad, vaid ka riided ja muu lastele vajalik, näiteks lapsevankrid, söögiriistad, mööbel jne.

Miks tegeldakse brändimisega?

Tüdrukute või poiste brändide loomiseks on erinevaid põhjuseid. Ajalooliselt on lapsed olnud sihtturunduse eest kaitstud, kuid tänapäeval on nad üha suuremat tähelepanu pälvinud sihtrühm ja seda imikueast alates.³ Lastele suunatud asjad jagunevad tüdrukute ja poiste toodeteks. Üheks põhjuseks võib olla majanduslik tulusus. Soopõhised kaubamärgid vähendavad võimalust, et väike õde saab endale vanema venna riided ja mänguasjad ning et väike vend kasutab vanemast õest järelejäänud rõivaid ja mänguasju. Kahe eraldi turu olemasolu on kaubanduslikult tasuv ning tarbimist stimuleeriv.

Kaubamärk peegeldab ühiskonna poolt soole seatavaid ootusi, st mis sobib väikestele tüdrukutele ja mis väikestele poistele. Tarbijatena aitame kaasa roosa ja sinise maailma loomisele. Paljud tootjad väidavad, et sooneutraalseid tooteid polegi võimalik müüa ning et tarbijad eelistavad tüdrukutele või poistele mõeldud tooteid. See kehtib nii meie kui täiskasvanute kohta, aga ka laste endi soovide kohta (või mida usume lapsi tahtvat). Mänguasjade eelistusi käsitlevate uuringute metaanalüüs⁴ näitab tõepoolest, et mänguasjade puhul ilmnevad sooga seotud eelistused. Lapsed osalevad aktiivselt ka toodete väljatöötamisel ning annavad oma eelistustest märku nii vanemate kaudu kui oma soove otse väljendades.

Lasteaed ise on samuti aktiivne turuosaline nii kliendi rollis, kes mänguasju ja vahendeid ostab kui professionaalse mõjutajana, kes suunab lapsevanemaid lastele sobivaiks ja kasulikeks peetavate mänguasjade ja töövahendite soovitamise kaudu.

---

³ Buckingham & Thingstad, 2007, in Emilsen (2015) (red): Likestilling og Likeverd i barnehagen. Fagbokforlaget

⁴ Davis, Jac & Hines, Melissa (2020): How Large are Gender Differences in Toy Preference? A Systematic Review and Meta-Analysis of Toy Preference Research. Archives of Sexual Behaviour (2020) 49:373-394

Soopõhine värvieelistus tuleneb kultuurist

Tüdrukute ja poiste bioloogilisi erinevusi kasutatakse sageli sugude erinevuse selgitamiseks. Mõned väidavad, et poisid on geneetiliselt programmeeritud eelistama sinist ja tüdrukud roosat. Samas on teada, et ühiskonna soonormid tulenevad kultuurist. Kas te näiteks teadsite, et 1920. aastatel peeti roosat maskuliinseks värviks, agressiivse punase heledamaks variandiks, samas kui sinist seostati tüdrukutega? Alles 1950ndatel toimus pööre ning roosat värvi hakati pidama naiselikuks ja sinist mehelikuks. Ehk olete ka näinud vanu mustvalgeid fotosid Franklin D. Rooseveltist väikese poisina kleidis ja pikkade juustega. Sest nii nägi ette 19. sajandi lõpus kehtinud norm.

<https://www.gettyimages.no/detail/news-photo/franklin-d-roosevelt-as-a-child-with-long-blonde-hair-he-news-photo/514080422?adppopup=true>

Tol ajal peeti 6. kuni 7. eluaastani laste puhul kleite ja pikki juukseid sooliselt neutraalseks ning nii poisid kui ka tüdrukud riietati sageli valgesse. Mood muutub pidevalt, sealhulgas see, mida peetakse naiselikuks ja mehelikuks. Uuem näide on nn mehe pats, varem peamiselt naiste poolt kantav soeng, mis läks 2008. aasta paiku moodi ka meeste seas.

Uurimus

See, kuidas sugu on näiteks värvide ja esemete kaudu kodeeritud, kuulub teadlaste uurimisvaldkonda. Järgnevas harjutuses palume teil võtta soouurija roll ning viia läbi väike uurimus laste mänguasjade, raamatute ja riiete soopõhise brändimise kohta.

Sattudes mänguasjapoe, lasterõivaste kaupluse või lasteraamatupoe lähedusesse, astuge sinna sisse ja pildistage mobiiltelefoniga poistele ja tüdrukutele mõeldud tooteid. Printige pildid välja. Teise võimalusena otsige internetist pilte poiste ja tüdrukute mänguasjade kohta ja printige need välja. Jaotage pildid kahte gruppi, st tüdrukute ja poiste mänguasjadeks. Analüüsige, mida sisaldavad poistele mõeldud asjad/raamatud jne. Pange kirja põhiasjad:

- Mis iseloomustab poistele mõeldud tooteid? Kuidas nad välja näevad? Mida saab teha poiste mänguasjadega?

Nüüd analüüsige tüdrukutele mõeldud asju. Märkige üles:

- Mis iseloomustab tüdrukutele mõeldud tooteid? Kuidas need välja näevad? Mida saab teha tüdrukute mänguasjadega?

Mida te kirja panite? Mille poolest tüdrukute ja poiste asjad üksteisest erinevad?

Batman ja Barbie – millist mõju soopõhine brändimine avaldab? Lapsed jälgivad kasvades tähelepanelikult ümbritsevat maailma. Juba varakult mõistavad nad, et neil on sugu ning nad arendavad oma soolist identiteeti ja arusaama soost vastavalt ootustele ja normidele, millega nad kokku puutuvad.

Brändimine ei tähenda ainult värve ja asjade väljanägemist. Võtame näiteks Barbie ja Batmani. Barbie-nukul on suured silmad, mis kutsuvad suhtlema. Batmanil, kes pole lihtsalt nukk, vaid kangelane, on väikesed silmad, mis annavad märku võitlusest ja vihast, ta jalad toetuvad tugevalt vastu maad ning ta on võitlusvalmis. Sellised mänguasjad toetavad soonormide kujunemist, kus poisid on orienteeritud tegevusele ja on füüsiliselt aktiivsed, samas kui tüdrukud on orienteeritud pigem suhetele, suhtlemisele ja kenale väljanägemisele.

Vaadake oma vastused läbi. Kas leidsite neis midagi ühist eelöelduga?

Selline soopõhine kodeerimine ei mõjuta ainult lapsi. Kodeerimine määrab ära ka selle, kuidas me täiskasvanutena lapsi näeme. Rootsisis läbiviidud uuringus leiti, et lasteaiaõpetajad näevad tüdrukuid ja poisse eraldiseisvate ja homogeensete gruppides, kuigi laste grupi sees võib leida suuri erinevusi nii eelistustes kui käitumises.⁵ Teisisõnu, me kipume poiste ja tüdrukute kui gruppide vahelisi erinevusi liigselt rõhutama ning mitte nägema erinevusi tüdrukute ja poiste gruppides sees. Tegelikult me isegi sanktsioneerime käitumist, mis ei vasta kultuurilistele soonormidele. Hiljuti läbiviidud Norra lasteaia uurimuses leiti, et kuigi õpetajad väitsid, et nad kohtlevad poisse ja tüdrukuid võrdselt, oli tegelik olukord vastupidine. Näiteks öeldi tüdrukule, et ta peaks Batmaniga mängimise lõpetama ja tegema midagi muud, samas kui poistel, kellega ta koos mängis, lubati Batmaniga edasi mängida.⁶

Ühiskond on alati sooliselt kodeeritud. Selles pole miskit halba, kui tüdrukud kannavad roosat või poisid eelistavad sinist. Lasteaed peab aga teadvustama piiranguid, mis kaasnevad nii esemete kui ka tegevuste sildistamisega sobivaks kas ainult tüdrukutele või ainult poistele. Lasteaial on roosade ja siniste brändide maailmas oluline roll lastele näidata, et neil on palju erinevaid võimalusi ja valikuid, mitte ainult kaks.

Harjutus: Ühes sootundlikku pedagoogikat rakendavas lasteaias rääkisid töötajad sellest, kuidas laste mänguasjad olid sooliselt märgistatud. Selgus, et neil oli kaks kastitait Legosid, üks kast tüdrukute Legodele ja teine poiste omadele. Kui nad sellele tähelepanu pöörasid, tegi üks töötajatest ettepaneku, et nad paneksid kõik Legod ühte kasti kokku.

---

⁵ Eidevald, C., 2009: Det finns ingen tjejbestammare: Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek. Doctoral thesis Högskolan för lärande och kommunikation, Jönköping

⁶ Meland, Aud Torild & Kaltvedt, Elsa Helen (2019): Tracking gender in kindergarten. Early Child Development and Care 2019, 189:94-103

Mõelge ja arutlege:

1. Mis te arvate, miks Legod algul eraldi kastidesse pandi?
2. Mis te arvate, millist mõju avaldab lastele see, et neil on kaks eraldi kasti Lego klotside ja osadega?
Mis te arvate, milliseid järeltusi lapsed sellisest mänguasjade paigutamisest teevad?
3. Milline oli teie arvates kahe kasti kokkupaneku tulemus?

Õpipunktid

- Lapsed kui tarbijad on turunduse atraktiivne sihtrühm ning mänguasjade, riiete ja muude vahendite brändimine saab alguse väga varakult. Valdavaks on trend, kus brändiloomes suunatakse laste asjad kas ainult tüdrukutele või ainult poistele.
- Soopõhiseks brändimiseks ei kasutata mitte ainult asjade väljanägemist ja värve, vaid ka näidatakse millised tegevused ja väärtused seostuvad tüdrukuks ja poisiks olemisega.
- Lapsed kujundavad oma soolise identiteedi ootuste ja normide kohaselt, millega nad kokku puutuvad. Selle protsessi oluliseks osaks on lasteaiaõpetajatelt saadav heakskiit või sanktsioonid.
- Et mitte laste tegevusvõimalusi piirata, tuleb lasteaias tagada, et kõik mänguasjad oleksid lastele kättesaadavad sõltumata nende soost.

Eestikeelset lisalugemist Eesti lasteaiaõpetajale:

Metoodiline juhend lasteraamatu „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida” juurde

https://enut.ee/files/metoodiline_juhend.pdf

Moodul 3: Soorollid ja sotsialiseerumine

Selles moodulis saate teada, mis on

- soorollid
- soorolle mõjutavad tegurid
- sugu ja sotsiaalne suhtlemine

Heidame kõigepealt põgusa pilgu (bioloogilisele) soole ja bioloogiale. Meie sugu on bioloogiliselt määratud ja seotud meie kehaliste omaduste, kromosoomide ja hormoonidega. Bioloogia loob eelsoodumuse meie ning statistiliselt on poiste ja tüdrukute aju vahel mõningaid erinevusi. Näiteks on leitud, et ajukoor on tüdrukute ajus suurem kui poiste ajus juba alates 26. nädalast.⁷ Ka meie kehaehitus on erinev, keskmiselt moodustavad lihased meeste kehakaalust umbes 40 % ja naiste kehakaalust umbes 35 %.

Soo ja soorollide üle arutledes kasutatakse bioloogiat ja geneetikat sageli soolise diskrimineerimise selgitamiseks või kaitsmiseks.

Arutelu kasvatuse või looduse üle on kestnud teaduse algusaegadest peale. Bioloogilisi teooriaid kritiseeritakse sageli selle eest, et nad on deterministlikud, ja sotsiaalseid teooriaid selle eest, et nad on ülemäära relativistlikud. Meie omalt poolt märgime, et nii meie aju kui ka keha on pidevas arengus ning et seda arengut mõjutavad mitmed tegurid. Käesolevas materjalis otsustasime keskenduda sotsiaalsele soole, st arutelu kasvatustlikule poolele. Selle kursuse üks eesmärke on anda ülevaade ja mõtiskleda selle üle, kuidas lasteaiaõpetajad aitavad kaasa laste soorollide sotsialiseerimisprotsessile.

Sotsiaalne sugu on seotud identiteedi ja sotsiaalsete aspektidega, sealhulgas sotsiaalse suhtluse, kultuuri ja normidega. Nagu me eelmistes moodulites nägime, etendab sugu keskset rolli meie arusaamas iseenda ja maailma kohta ning see on seotud normide ja soolistatud ootustega selle kohta, kuidas me käituma peaksime.

Soonormid pole püsivad, nad muutuvad ajas ning erinevates kontekstides. Üheks näiteks on mood. Nagu me eelmises moodulis nägime, ei ole roosat alati peetud tüdrukute värviks ja kleite on ajalooliselt peetud võrdselt sobivaks nii tüdrukutele kui poistele. Normid ja väärtused muutuvad ning sageli on muutusi lihtsam märgata tagantjärele kui protsessi enda toimudes. Tegelikult on paljud õigused, mida me tänapäeval enesestmõistetavaks peame, nagu näiteks naiste hääletamisõigus, suhteliselt uued. 2013. aastal tähistas Norra naiste valimisõiguse 100. aastapäeva. Kas te teate, millisel aastal said naised teie riigis valimisõiguse?

Me kõik oleme seotud oma kontekstiga ja ühiskonna soorollidega. Protsessi, mille kaudu me õpime, mis on meile vastuvõetav ja mida meilt oodatakse, nimetatakse sotsialiseerumiseks.

Laste sotsialiseerumise soorollidesse võtab Emilsen (2015) kokku järgmiselt:

---

⁷ Emilsen, Kari (red) 2015: Likestilling og likeverd i barnehagen. Bergen: Fagbokforlaget

"Vundament soolisele identiteedile luuakse varajases lapsepõlves. Lapse soolist identiteeti kujundab teda ümbritsev ühiskond. See toimub suhtluses teiste inimestega, vanemate, eakaaslaste, meedia, lasteaia, kooli jne kaudu. Lapsed õpivad sotsialiseerimise kaudu, mis on poistele või tüdrukutele erinevates kontekstides lubatud ja aktsepteeritav. Selles etendavad olulist rolli sugude suhtes omatavad ootused. Tüdrukutest saavad hoolivad, empaatilised ja tublid tüdrukud, sest ühiskond ootab seda neilt teadlikult ja alateadlikult. Poisid kasvavad aktiivseiks, füüsiliselt tugevateks ja julgeteks. Lapsed kohandavad oma käitumise normide ja reeglite ning selle järgi, mida neilt oodatakse."

Stordal, G, in Emilsen, K. (red???): Likestilling og likeverd i barnehagen. lk 77. Norra projektpartneri tõlge.

Nagu näete, hõlmab sotsialiseerimisprotsess palju erinevaid keskkondi ja osalejaid. Oleme juba käsitlenud toodete turgu ja selle mõju soorollidele. Selle kursuse jooksul räägime edaspidi veel mitmetest muudest sotsialiseerimisprotsessi aspektidest, mis on samuti lasteaia ja teie töö jaoks olulised; nt vanemad ja nende roll, kuidas füüsiline keskkond on korraldatud ning kuidas soorollid kajastuvad lasteraamatutes, lugudes ja lauludes. Praegu keskendume teie kui lasteaiaõpetaja rollile laste soorollide sotsialiseerimisel.

Heakskiit ja sanktsioonid

Lasteaiaõpetajana aitate laste soolisele sotsialiseerimisele kaasa positiivse ja negatiivse tagasiside kaudu. Tegu on reageerimisega, mida rakendatakse teadlikult, nagu laste kiitmine või noomimine. Reageeringud võivad aga olla ka kaudsemad ja varjatumad. Positiivne tagasiside võib sisaldada kiitmist ja tunnustamist, aga ka muude ressursside, näiteks eeliste, juhtrollide või tähelepanu jagamist. Positiivse esiletoomine on meie kõige väärtuslikum pedagoogiline tööriist, sest see annab lastele konkreetset ja konstruktiivset tagasisidet selle kohta, mida me neilt ootame.

Harjutus: Lapsed vastavad täiskasvanute sooliste ootustele, näiteks tüdrukutelt oodatakse, et nad hoiaksid mängu ajal puhtust või poistelt seda, et nad tormaks ringi ja oleks füüsiliselt aktiivsed. Pöörake tööle tähelepanu, kuidas kolleegid lastele positiivset tagasisidet annavad ning kirjutage üles, mida öeldakse ja kellele öeldakse, kas öeldakse tüdrukule või poisile. Harjutust tehke teavitage kolleege, miks ja mida te teete. Seejuures tasuks teha koostööd, st jälgida ning teha märkmeid kordamööda.

Märkustega tutvudes mõtisklege järgmiste küsimuste üle:

- Milliseid positiivseid märkusi olete ise või teie kolleegid lastele teinud? Milline käitumine või omadus on positiivse tagasiside kaudu heakskiitu saanud?
- Kas poistele ja tüdrukutele tehakse ühesuguseid märkusi? Kui mitte, siis mis osas need erinevad?
- Månsson⁸ leiab ühes Rootsi uurimisprojektis, et poistele ja tüdrukutele antakse erinevat tagasisidet, tüdrukuid kiidetakse selle eest, et nad on koostöised, väärtustavad kogukonda ja hoolitsevad teiste

---

⁸ Månsson, A (2000): Möten som formar: interaktionsmönster på förskola mellan pedagoger och de yngsta barnen i ett genusperspektiv. Malmö: Institutjonen för pedagogik, Lärarhögskolan

eest, samas kui poisse kiidetakse selle eest, et nad käituvad individualistlikult ja seavad oma vajadused esikohale. Kas sama kehtib ka teie lasteaias? Arutage oma kolleegidega.

Täiskasvanutena on meie kohustus seada lastele selged piirid. Kui nad neid piire ületavad, võib vaja minna sanktsioone. Negatiivsed sanktsioonid võivad seisneda selles, et lastel ei lubata midagi teha, neilt võetakse eelised või et nad kogevad vastuseisu. Negatiivne tähelepanu võib samas toimida ka premeerisena, eriti arvestades, et täiskasvanu tähelepanu on lasteaias tegelikult piiratud ressurs. Mittereageerimine võib samuti mõjuda negatiivse sanktsioonina. Tähelepanu mittepööramine, millestki ilmajätmine, tunnustuse mittejagamine või premeerimata jätmine on kaudsed moodused vihjamaks, et käitumine on ebasoovitav. Sel moel võivad negatiivsed sanktsioonid olla ka mittetahtlikud või alateadlikud.

Harjutus: Mõelge tavalisele päevale oma lasteaias. Milline laste käitumine viib sanktsioonide rakendamisele? Milliseid sanktsioone te tavaliselt kasutate? Kas teile meenub mingi käitumine, mida te peate ebasoovitavaks, kuid millest te tavaliselt püüate mööda vaadata?

Kõikidest laste soolise sotsialiseerumise toetamise viisidest teadlikuks saamine on suur ja raske ülesanne. Osalt seetõttu, et see tähendab kõigi meie poolt automaatselt tehtavatest asjadest teadlikuks saamist ning osalt seetõttu, et soonormide teadvustamine tähendab, et peame kahtluse alla seadma asjad, mida me peame enesestmõistetavaks. Ükskõik, mida me ka ei teeks, saadame teadlikult või alateadlikult signaale, mida lapsed meie käest üles korjavad. Väljakujunenud tavadid pidevalt jälgida ja kahtluse alla seada võib olla keeruline. Sellest hoolimata on see oluline ülesanne. Rahustuseks võib öelda, et meie eesmärgiks ei ole soorollide ärakaotamine või meie identiteedilt soo äravõtmine. Samas on olemas teatud negatiivsed ja piiravad soorollid, mille vastu peaksime püüdma võidelda. Üks näide on norm, et poisid ja mehed ei tohiks olla hoolivad ega näidata emotsioone või et tüdrukud ja naised ei tohiks enda eest seista ja rääkida. Järgnevates moodulites tutvustame mõningaid meetodeid, mis loodetavasti aitavad teid sootundliku pedagoogika rakendamisel.

Õpipunktid

- Kui bioloogiline sugu on seotud kehaliste ja bioloogiliste aspektidega, siis sotsiaalne sugu on seotud sotsiaalse suhtlemise ja kultuurist tulenevate normidega.
- Meie identiteedid kujunevad ja arenevad pidevalt ajaloolises ja sotsiaalses kontekstis.
- Soorollid kujutavad endast norme ja ootusi, mis on seotud naiseks või meheks olemisega. Neid õpitakse sotsialiseerumise kaudu.
- Laste soolist identiteeti kujundavad teiste lastega suhtlemine, vanemad, meedia ja lasteaed.
- Soorolle tugevdatakse heakskiidu ja sanktsioneerimise kaudu.
- Soorollid on eksisteerinud läbi aegade, kuid see, mida need tähendavad ja kuidas neid rakendatakse, on olnud erinev ning on pidevas arengus.

Eestikeelset lisalugemist Eesti lasteaiaõpetajale:

Aavik, Kadri; Kajak, Kirsti. Soo sotsiaalne konstrueerimine Eesti lasteaedades 7 Tallinna lasteaia vaatlusandmete põhjal.

https://www.enut.ee/files/lasteaedade_uurimus_kadri_aavik.pdf

Metoodiline juhend lasteraamatu „Päev, mil Riina oli Rasmus ja Frederik oli Frida” juurde
https://enut.ee/files/metoodiline_juhend.pdf, lk 12-14.

Moodul 4: Füüsiline ruum, mänguasjade ja mängude analüüs

Selles moodulis saate teada

- füüsilise ruumi kohta ja kuidas see mõjutab laste tegevusi ja suhtlemist ning arenguvõimalusi
- kuidas me nimetame erinevaid mänguruumi lasteaias
- kuidas me tutvustame erinevaid mänguasju ja tegevusi
- kuidas see, milliseid värve me kasutame, mõjutab seda, kuidas lapsed mängivad ja näevad oma rolli lasteaias.

Erinevate ruumide nimetamine lasteaias

Ruum on midagi enam kui lihtsalt ruum. Erinevad ruumid tähendavad erinevaid mänguvõimalusi. Ruum, kus on lauad ja toolid, annab võimaluse mängida istuvaid mänge. Spordisaal kutsub liikuma ja tegutsema. Ruumid võivad julgustada lapsi arendama loovust ja väljendusoskust. Kuid ruumid võivad piirata ka laste poolt tajutavaid võimalusi ning aidata kaasa tüdrukute ja poiste kitsaste soorollide kujunemisele. Lasteaias kujundab mängu nii see, mis nimed täiskasvanud ruumidele annavad, kuidas ruumid on sisustatud ja kujundatud ning ka see, milliseid mänguasju kasutatakse.

Pange silmad kinni ning mõelge ruumile, kus on nukud. Kuidas te seda ruumi nimetaksite? Norras nimetatakse seda tavaliselt "nukunurgaks". Siis aga mõeldi, et paljud poisid ei taha "nukunurgas" mängida, sest nukud on sooliselt sildistatud kui mänguasjad, millega poisid justkui ei peaks mängima. Mõnes lasteaias nimetatakse seda ruumi nüüd sooneutraalsema nimega, et muuta lasteaed kõiki lapsi kaasavamaks, näiteks "perenurk". Nii on poistel lihtsam seal mängida, sest "perede" mängimine on enamikule lastele tuttav. Sama mõtteviisi võib kasutada ka näiteks ehitusklotside või mänguautodega ruumidele nimetamise ümbermõtestamisel.

Mänguasjade liigitamine

Tavaliselt paigutatakse mänguasju selle järgi, mismoodi nad välja näevad või kuidas neid tajutakse. Näiteks pannakse nukud sageli nukuvankri või mänguköögi lähedusse. Ehitusklotse, tööriistu jne hoitakse sageli teises kohas. Selline liigitamine on meile kui täiskasvanutele mõistlik. Lastel, kellel võib olla avaram kujutlusvõime, võib mänguasjade teistmoodi paigutamine soodustada uut moodi mänge. Proovige panna nukud Legode, mänguautod nukumaja ja tööriistakast mänguköögi juurde. Võib-olla mängivad nad samal ajal beebinukule toidu valmistamist ja nukuvankri parandamist?

Mõnikord võib traditsiooniliste sooliselt sildistatud mänguasjade teise kohta paigutamine panna lapsi uusi mänge mängima. Proovige tutvustada erinevaid asju ja vahendeid, et lapsed saaksid ise oma kujutlusmaailma luua – näiteks tekke, pappkaste – mida kõike veel?

Näpunäide: Analüüsige, kuidas mänguasju paigutatakse. Millised mänguasjad on kergesti ligipääsetavad ja millised mänguasjad on laste käeulatuses kaugemal? Muutke aeg-ajalt nende asukohta. Vaadake, mis juhtub.

Harjutus: Kuidas tüdrukud ja poisid mänguasju ja mänguruumi kasutavad?

Rääkige oma töötajatega ja püüdke jälgida, kuidas ja millega lapsed mängivad. Pange kokku mänguasju, mida traditsiooniliselt peetakse poiste või tüdrukute mänguasjadeks. Perenurgas võivad olla vanad telefonid, tööriistad ja muud esemed, ehk saavad lapsed samal ajal putru keeta ja pliiti parandada? Proovige, kas saate ruume jagada muude kriteeriumide kui seal asuvate mänguasjade järgi. Ehitades väikeseid "maailmu", näiteks "akvaariumid", "kosmos", "aed" jne, saate mänguasju muudmoodi kombineerida ja inspireerida teistmoodi mängu. Teine võimalus on jagada ruume värvide järgi.

Palju õnne!

Norra lasteaedades tähistatakse laste sünnipäevi erinevalt. Üsna sageli saavad lapsed värvilise papist "krooni", mida lapsed valmistavad mõnikord koos mõne õpetajaga. Tihtipeale tuleb nende tegemisel langetada soolistatud valikuid. Mis värvi peaks papp olema? Kas täiskasvanu tagab, et valida saab kõikvõimalike värvide hulgast või teeb ta soost lähtuvalt oletusi ja pakub roosat või sinist? Seejärel kroon kaunistatakse, lisatakse lapse nimi ja vanus, lapsed joonistavad midagi kroonile või kinnitavad sinna kleepse või sädelevaid asju. Vaadake, et lapsed saaks valida igasuguste asjade seast ning ärge eeldage automaatselt, et poiss tahab autosid või putukaid ja tüdruk tahab üksisarvikuid või kassipoegi. Mõnes lasteaias on olemas "aardekirst," kust sünnipäeva tähistav tüdruk või poiss saab endale väikese kingituse valida – kui sellist asja oma lasteaias kasutate, jälgige hoolega, et aardekirstus oleks olemas ka sooliselt sildistamata asju.

Harjutus: Metoodika laste poolt kasutatavate pindade/ruumide kaardistamiseks

Üks lasteaed soovis kaardistada pinnad/ruumid, mänguasjad ja muud materjalid, et näha, kuidas need soodustavad laste mängu ja soorollide kujunemist. Nad uurisid, kas poisid ja tüdrukud mängivad rohkem koos, kui mänguasjad või muud materjalid on kättesaadavad võrreldes olukorraga, kus neil puudub mänguasjadele ligipääs. Lasteaia õues oli kaks kohta, kus ühes olid mänguasjad ja muud mängurajatised ja teine, kus neid polnud. Mõlema koha kohta joonistati kaart. Kaks korda päevas märgiti kindlatel kellaegadel kaardile, kui palju lapsi, millistes gruppides ja mis soost lapsed seal mängisid. Samuti pandi kirja, milliseid mängu mängiti. Ülestähendatu analüüsimisel märgati, et poisid ja tüdrukud mängisid rohkem koos kohas, kus mänguasju polnud. Kohas, kus olid mänguasjad ja mängurajatised, ei mänginud tüdrukud ja poisid peaaegu üldse koos.

Pöörake ise tähelepanu sellele, kuidas lapsed lasteaias mängivad. Lastes lastel vabalt mängida jälgige paaril päeval lapsi ning seda, kuidas nad ruumi kasutavad. Kas on kohti, tundub ühest soost lapsi rohkem koos olevat? Pärast esimest vaatlusvooru paigutage mänguasjad ja mööbel ringi, pange erinevad mänguasjad kokku ja vaadake, mis juhtub järgmise vaatlusvooru käigus. Mis on muutunud?

Välialad

Kas teie lasteaial on õueala? Ka õueala võib olla soolistatud? Kas me lubame poistel ja tüdrukutel õues samu asju teha? Kas lubame Annel ronida sama kõrgele puu otsa kui teeb seda Sven? Kas me eeldame, et poisid on füüsiliselt aktiivsemad ja teevad riskantsemaid asju kui tüdrukud? Uuringud näitavad, et täiskasvanutena kipuvad mehed eelistama riskantseid tegevusi rohkem kui naised (Sandseter 2007), kuid sageli on erinevus naiste või meeste gruppide sees sama suur kui naiste ja meeste vahel. Sama kehtib ka laste puhul, kahe tüdruku vahel võib olla sama suur erinevus riskikäitumises kui tüdruku ja poisi vahel. Ja me peame meeles pidama, et kõigil lastel on õigus võrdsele kohtlemisele.

Meie stereotüüpsed oletused tulevad esile ka siis, kui jälgime lapsi mängimas. Kui poisid ja tüdrukud mängivad liivakastis, võime eeldada, et tüdrukud "küpsetavad kooke", samal ajal kui poisid kasutavad tõstukeid ja teevad oma mänguautodele teid. Meie eeldused mõjutavad seda, milliseid tegevusi ja mänguasju me lastele pakume - võib-olla anname tüdrukutele labidaid ja liivavorme, samas kui poisid saavad ekskavaatoreid ja autosid.

Mõtlemisülesanne: Võrdõiguslikkus metsas

Analoogselt eelneva ruumikasutust puudutava uuringuga on ka Rootsi uuringud näidanud, et lasteaia õues mängitakse soolistatud mängu rohkem võrreldes sellega, kui lapsed on metsas või mujal lasteaiaist väljas. Mis te arvate, miks see nii on?

Kontrollküsimustiku näidis

Mängud. Analüüsi ühte valdkonda, antud juhul mängu.

Kui palju lauamänge/kaardimänge/puslesid teie lasteaias on? _____

Millised on teie esmamuljed sellest, kuidas neid tavaliselt kasutatakse.

Milliseid neist kasutavad teie kogemuse kohaselt poisid/tüdrukud/mõlemad?

Miks teie arvates üks grupp kasutab/ei kasuta neid rohkem kui teine grupp?

_____

Kas on võimalik muuta seda, kuidas mängu valitakse, millised grupid koos mängivad jne?

_____

Kas arvate, et mängude füüsiline asukoht ruumis mõjutab nende kasutamist?

_____

Kas täiskasvanud/õpetajad mängivad mängu lastega koos? Kui võimalik, jälgige, kuidas nad mängimise ajal tüdrukutega ja poistega suhtlevad. Kas selle vahel on erinevusi?

_____

Kes mängu ostab, kui selleks on vahendid olemas?

_____

Milliste kriteeriumide järgi neid valitakse?

_____

NB: Mis tagajärjed on sellel, milliseid tegevusi tüdrukute või poiste puhul julgustatakse?

Õpipunktid

- Füüsiline ja sotsiaalne ruum mõjutavad suhtlemist.
- Kategooriad struktureerivad mõtlemist ja seda, kuidas me võimalusi näeme.

Moodul 5: Vaatlusmetoodika - mida ja kuidas vaadelda

Selles moodulis saate teada

- kuidas väljendub sugu lasteaias, kuidas tüdrukuid ja poisse koheldakse erinevalt ja kuidas personal soostereotüüpide kohaselt käitub
- kuidas muuta lasteaia keskkond soolisele võrdõiguslikkusele vastavaks
- millised on vaatlusmeetodid, millega saab ebavõrdsust nähtavaks teha ja dokumenteerida ning arenguid jälgida

Püüame näidata, kuidas sooküsimusi lasteaia igapäevaelus märgata. Eesmärgiks on pakkuda vahendeid, et näha meile teadaolevast soolistatud maailmast kaugemale ja et osata hinnata meie käitumise aluseks olevaid ja sageli väga olulisi põhjakihte. Kas me näeme igat inimest lasteaias sellisena, nagu ta on? Kas me jagame neile võrdselt oma aega, empaatiat, huvi, hellust ja teadmisi või kohtleme lapsi erinevalt sõltuvalt nende soost? Mille eest me lapsi kiidame, mida me julgustame neid uurima, kellega me neid ühte gruppi paneme? Need on küsimused, mis tuleb tõstatada, et näha mitte niivõrd selgelt väljajoonistuvat soolistatud maailma lasteaedades.

Videoklipid ebavõrdsuse märkamiseks

Sugu võib olla nähtav ja käegakatsutav, nagu näiteks selge piiri tõmbamine roosade ja siniste riiete vahele. Tihti peale ta aga sedavõrd nähtav pole. Võib-olla peituvad just selles soolistatud maailma varjatumas pooles sügavam ebavõrdsus ja kahjulikud stereotüübid. KUNi uurimisprojektis, mis viidi läbi rohkem kui 20 Norra lasteaias, väitsid töötajad esialgu, et nad pakuvad lastele võrdseid võimalusi ja jagavad oma ressursse laste vahel võrdselt. Kuid pärast teatud olukordade, näiteks lõunasöögilauas asetleidva käitumise ja õues mängimise filmimist tuli ilmsiks ning sai mõõta lasteaia "nähtamatut" soolistatud elu, mis polnud paljudes aspektides kaugeltki võrdne ega õiglane ei poiste ega tüdrukute suhtes.

Ühe tavalise lõunasöögi ajal jäädvustas videokaamera laua taga toimuvat suhtlust. Sama palju poisse ja tüdrukuid sõi ja vestles õpetajatega ning meeleolu oli mõnus ja sõbralik. Midagi ebatavalist justkui ei toimunud, kõik nautisid sööki ja vestlust. Kuid videot analüüsid, mitu korda läbi vaadates ja mõõtmisi tehes oli üllatusi palju. 20-minutilise söögi ajal rääkisid poisid kokku 12 minutit ja tüdrukud 2 minutit! See on selge näide soolise ebavõrdsuse "varjatusest". Me ei pruugi seda üldse teadvustada ja nii poisid, tüdrukud kui ka töötajad võivad uskuda, et vestlus oli tore, õiglane ja tasakaalustatud. Lasteaedades, kus see kõik toimub päevast päeva, näeme aga tasakaalu puudumist selles, kellele pööratakse tähelepanu ja keda kuulatakse. Selline muster võimendub nädalate, kuude ja aastate jooksul. Seda tuleb võtta tõsiselt, kuna teame, et inimese kuulamine ja väärtustamine on oma põhioluliselt tema eneseväärikuse ja enesekuvandi kujundajaks. Kas ma olen huvitatav? Kas ma olen kuulamist väärt? Kas minu arvamus loeb? Kas minu jaoks on kasulik osaleda vestluses?

Piltlikult öeldes, kas see ebavõrdsus on osa põhjusest, miks inimesed väidavad, et mehed on loomulikumat juhid, kes tunnevad end tähelepanu keskmes olles ja rahvahulga ees rääkides paremini? ⁹

Kas te arvate, et selline olukord võib valitseda ka teie lasteaias? Siin on teile mõned küsimused:

- Kas teile meenub mõni teema, millest möödunud nädalal kõik rääkisite? Kas te väidaksite, et need teemad olid kuidagi soolistatud? Kas nad andsid mingil moel mõningatele lastele eelise?
- Kuidas istuvad lapsed ja töötajad mängimise, söömise ajal jne? Kellel on lihtne saada silmsidet töötajatega ja omavahel? Kas teil on mingi strateegia, kuidas istumiskohad jaotuvad, nt kas väiksemad või keskendumisraskustega lapsed pannakse istuma töötajatele lähemale? Kas panete „abilise“ istuma kahe lapse vahele, kes ise kergesti hakkama ei saa?

Püüdke homse lõunasöögi või muu lauas istumist nõudva tegevuse ajal tähele panna, milliseid küsimusi esitatakse ja kellele esitatakse lisa- ja täpsustavaid küsimusi.

Eesti lasteaedades filmitud videolindistusi analüüsid selgus, et poisid kasutavad mänguasjadega mängides sageli palju rohkem ruumi. Võidusõiduautodega mängides kasutasid nad mitte ainult kogu mängutoa põrandapinda, vaid ka seinu ja aknalaudu, uksi, kõikmõeldavaid kohti. Tüdrukud aga istusid puslesid kokku pannes üsna väikesel vaibal põrandal sealt kusagile liikumata, kuigi ilmselgelt jäi neile ruumist puudus. Tüdrukud ei vaidlustanud piiravat keskkonda, nad näisid leppivat enda kehtestatud reeglga, et nad ei tohi üle vaiba ääre minna. Sama muster kordus, kui tüdrukud ja poisid mängisid Lego ehitusklotsidega. Õpetaja oleks võinud hõlpsasti sekkuda, julgustades tüdrukuid kasutama rohkem ruumi, et tüdrukuid julgemaks muuta ja neid jõustada.

Mitmetest Rootsis läbiviidud uurimustest on selgunud, et poisid on rahutumad ja füüsiliselt aktiivsemad ning nad võtavad rohkem ruumi kui tüdrukud. Samuti käituvad poisid solvavalt, näiteks kiusavad tüdrukuid. Poisid domineerivad ja võtavad endale juhtrollid, samas kui tüdrukud lepivad tagasihoidlikumate rollidega. Tüdrukud hoiavad sageli lasteaia töötajate lähedusse, tegutsedes väikeste abilistena ja aidates näiteks koristada jne. Poisid nõuavad ja saavad rohkem tähelepanu ning lasteaiaõpetajad nõuavad tüdrukutelt rohkem kui poistelt ning on tüdrukute suhtes rangemad ja kontrollivamad. Soorollikohasesse käitumisse suhtutakse positiivsemalt võrreldes soonormist hälbiva käitumisega.¹⁰

See pole muidugi tervikpilt. Uuringud näitavad ka, et tüdrukud osalevad lasteaias poistest rohkem suhtlust, koostööd ja mõtlemist nõudvates tegevustes ning et tüdrukud arendavad poistega võrreldes rohkem sõnavara ja sotsiaalseid oskusi. See juhtub aga siis, kui lapsed saavad tegevusi valida. Me usume, et söögiaegadel ja muudes kohustuslikes ühistegevustes peaks lasteaia töötajad olema piisavalt

---

⁹ Kendall, S., & Tannen, D. (1997). Gender and language in the workplace. In R. Wodak (Ed.), Sage studies in discourse. Gender and discourse (p. 81–105). Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781446250204.n5>

¹⁰ Bayne, Emma, 2009: Gender Pedagogy in Swedish Preschools: An Overview. Gender Issues 26, page 130-140. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12147-009-9076-x>

teadlikud, et lasta lastel võrdsel määral rääkida. Mõned lasteaiaõpetajad arvavad, et üks moodus poiste ümber valitseva kaosega toimetulekuks on lasta neil rääkida ja tähelepanu saada, et nad rahulikult sööks ega teisi liialt segaks. Kas teie arvates on selles lahenduses midagi problemaatilist?

KUNi mitmed projektid, mida on alates 2007. aastast läbi viidud ja mis sisaldasid filmimist 50 lasteaia, näitasid, et:

- Poiste nimesid kasutatakse kuni 50% rohkem kui tüdrukute nimesid.
- Poisse kiidetakse rohkem nende individuaalsete saavutuste eest, tüdrukuid aga rohkem selle eest, et nad on teiste suhtes abivalmid ja lahked.
- Tüdrukutelt oodatakse ise hakkamasaamist, samas kui poisid saavad igas vanuses rohkem abi riietumisel, söömisel jne.
- Tüdrukutele esitatakse vestluses vähem täpsustavaid küsimusi ja lasteaiaõpetajatel on tüdrukutega ajaliselt lühem silmside kui poistega.

Kujutlege, et olete kärbes seinal

Kolm samas vanuses last, Nico, Elsa ja Charlotte, tulevad pärast õues lumes mängimist lasteaia riietusruumi. Nico viskab end hingeldades selili põrandale, samas kui kaks tüdrukut hakkavad üleriided ära võtma. "Aidake mind!" hüüab Nico. Elsa läheb kohe appi, et aidata tal saapad jalast ära tõmmata. See on raske töö ja ta peab mitu korda proovima, muutes oma asendit, et hakkama saada. Nico ennast ei liiguta. "Elsa, kas sa saaksid mind ka aidata?" küsib Charlotte. "Muidugi, ma pean ainult kõigepealt siin valmis saama," vastab Elsa. Ta tõmbab Nico mõlemad saapad jalast ja tema kombinesooni luku lahti. Siis aitab ta Charlotte'il saapad ära võtta ja paneb need riulile. Lõpuks võtab ta endal üleriided seljast ja riputab kõik õigesse kohta üles. Lasteaiaõpetaja astub laste juurde ja hüüab: "Te olete kõik nii tublid!"

Tegemist on Norra lasteaia päriselt asetleidnud juhtumiga, mis jäädvustati videolindile KUNi lasteaegade soolist võrdõiguslikkust kaardistavas projektis.

- Kuidas reageerite? Millised küsimused teil tekivad ja milliseid emotsioone see teie tekitab?
- Kes oleks selles stseenis võinud teisiti käituda ja mida ta oleks võinud teha või öelda, et tulemus oleks olnud teistsugune?
- Kas tunnete oma lasteaia ära mõne "väikese abilise" või "abiküsiija"? Kuidas te selles olukorras käitute - kas kiidate lastel väljakujunenud rollid heaks või sunnite neid oma mugavustsoonist välja tulema? Kas te toetute mõnikord väikestele abilistele, et kõik korda saaks?

See konkreetne juhtum jäi kaamerasilma ette, kuid samahästi oleks see võinud see olla ümberjutustus olukorrast, mida lasteaiaõpetaja vaatluse ajal nägi. Kümneks minutiks ruuminurka maha istumine ja paberile märkmete tegemine on tõhus ja lihtne viis ümbritsevast keskkonnast andmete saamiseks. Lugege üles, mitu korda poiste ja tüdrukute nimesid kuulete, vaadake, kes kellega mängib, kuulake, kellele esitatakse küsimusi ja lisaks täpsustavaid küsimusi. Kirjutage üles, keda aidatakse juba enne abi küsimist, keda pärast abi küsimist ja kellele öeldakse abipalve järel, et proovi ise. Kas märkate mingeid soolisi mustreid? Kui te jätate tegija anonüümseks, saate juhtumikirjelduse, mida töötajad saavad hiljem arutada - nii harjutakse rohkem ebavõrdsust märkama ja seda vähendama.

Õpipunktid

- Sugu võib olla varjatud, kuid oluline tegur laste kohtlemisel. Personal järgib väga sageli soolisi stereotüüpe ning kohtleb tüdrukuid ja poisse erinevalt. Poisid võtavad ühiste tegevuste ajal rohkem füüsilist ja suhtlusruumi ning neid julgustatakse seda tegema.
- Vaatlusmeetodite omandamine ja kasutamine lasteaia kontekstis on efektiivne ebavõrdsuse nähtavaks tegemise ja dokumenteerimise moodus, mis võimaldab jälgida arenguid ja rakendada meetmeid ebavõrdsuse vähendamiseks. Lasteaiaelu filmimine on efektiivne suhtluse peenemate nüansside ja varjatute mehhanismide jälgimiseks.

Vaatlusvormi näidis:

Olukord	Täiskasvanult abi saamine abi paludes	Ise hakkama saamise julgestamine	Täiskasvanult abi saamine abi küsimata	Poiss	Tüdruk

Moodul 6: Juhtumianalüüs kui oma käitumise reflekteerimise võimalus

Selles moodulis saate teada

- juhtumianalüüsi kasutamisest lasteaias
- juhtumite väljatöötamisest lasteaias arutamiseks.

Sellest moodulist on kõige rohkem kasu siis, kui leiata kedagi oma lasteaia, kellega juhtumeid arutada. Samuti võite lihtsalt endale märkmeid teha või juhtumi üle omaette mõtiskleda.

Eelmises vaatlusmetoodikat käsitlevas moodulis kirjeldati olukorda lasteaia riietusruumis, kus kolm last õuest tulles üleriideid ära võtsid.

Kolm samas vanuses last, Nico, Elsa ja Charlotte, tulevad pärast õues lumes mängimist lasteaia riietusruumi. Nico viskab end hingeldades selili põrandale, samas kui kaks tüdrukut hakkavad üleriideid ära võtma. "Aidake mind!" hüüab Nico. Elsa läheb kohe appi, et aidata tal saapad jalast ära tõmmata. See on raske töö ja ta peab mitu korda proovima, muutes oma asendit, et hakkama saada. Nico ennast ei liiguta. "Elsa, kas sa saaksid mind ka aidata?" küsib Charlotte. "Muidugi, ma pean ainult kõigepealt siin valmis saama," vastab Elsa. Ta tõmbab Nico mõlemad saapad jalast ja tema kombinesooni luku lahti. Siis aitab ta Charlotte'il saapad ära võtta ja paneb need riulile. Lõpuks võtab ta endal üleriided seljast ja riputab kõik õigesse kohta üles. Lasteaiatöötaja astub laste juurde ja hüüab: "Te olete kõik nii tublid!"

Süsteemaaliselt kasutatuna on sellised juhtumid väärtuslik vahend lasteaia igapäevaelu üle reflekteerimiseks. See on lihtne, odav ning võimaldab töötajatel oluliste teemade üle arutleda - see on väga praktiline ning ühtlasi ka sootundliku kasvatuse sisusse tungiv. Aruteludes seostatakse lasteaia igapäevaelu väärtuste ja õpetusega, mida lasteaed tahab lastele anda. Seetõttu on see väärtuslik igas etapis, alates selle kaardistamisest, millist ebavõrdsust ja soolisi eelarvamusi lasteaia igapäevaelus kohtame kuni kokkulepeteni ühesuguse sootundliku tegutsemisviisi osas.

Lugege nüüd juhtumi kirjeldus uuesti läbi.

- Kuidas reageerite? Millised küsimused teil tekivad ja milliseid emotsioone see teie tekitab?
- Kes oleks selles olukorras võinud teisiti käituda ja mida ta oleks võinud teha või öelda, et tulemus oleks olnud teistsugune?
- Kas tunnete oma lasteaia ära mõne "väikese abilise" või "abiküsiija"? Kuidas te olukorda lahendate - kas kinnitate laste väljakujunenud rolle või sunnite neid oma mugavustsoonist välja astuma? Kas te toetute mõnikord väikestele abilistele, et kõik korda saaks?
- Milline näeks lugu välja siis, kui vahetaksite rollid sugude vahel ära ning abipakkujaks oleks poiss?

Võib-olla tunnete need küsimused ära teistest moodulitest, ja nii see ongi - need on meie tüüpikumuste variatsioonid.

Juhtumite väljatöötamine

Mõnikord võib tunduda justkui kasutatakse juhtumite analüüsi selleks, et kellegi vigadele või ebakorrektsel reageerimisele tähelepanu juhtida. Et mitte isiklikuks minna ning justkui etteheiteid teha, võiks esimesel korral kasutada väljamõeldud juhtumeid. Lihtsalt meetodi endaga tutvumiseks. Kui lasteaia töötajad võtavad asja normaalselt ja kui ollakse nõus, et see kõik tuleb kasuks ja kedagi hukka ei mõisteta, siis võib juba asuda lasteaia enda elust võetud näidete juurde.

Mõelge mõnele olukorrale, mida soovite kolleegidega arutada - kus te võib-olla polnud päris kindel, kuidas talitada või tahaksite midagi küsida või anda kolleegile positiivset tagasisidet. Võite valida ka ühe päeva või nädala, kus te jälgite kordamööda lasteaia argipäeva ning fikseerida olukorrad, mida te jälgite.

Kirjeldage olukordi võimalikult anonüümselt. Kasutage väljamõeldud nimesid, näiteks "Max, 7 aastane" ja "Charlotte, 2 aastane", ning nimetage töötajaid näiteks „Töötaja 1“, „Töötaja 2“ jne. Juhtum osalevad isikud võivad juhtumi ja oma rolli selles ära tunda, kuid nad ei tohiks olla kogu personali ees identifitseeritavad.

Pange kirja vähemalt 5 juhtumit või laske ka teistel töötajatel neid kirja panna. Pange need kausikesse või mütsi sisse ja kasutage neid töötajate kogunemisel. Tõmmake mütsist välja üks juhtum ja lugege see valjusti ette ning laske seejärel igaühel kirjeldatud juhtumi üle mõtiskleda. Võite teha lihtsa sissejuhatuse, kasutades näiteks küsimusi:

- Mis siin teie arvates toimub?
- Kas kirjeldatud olukorras mängib sugu mingit rolli?
- Mida lapsed sellest õpivad?
- Kas keegi võiks teha midagi teisiti, et tulemus oleks teistsugune?

Allpool leiate mitmetest Norra lasteaedadest pärit juhtumeid. Ehk saate neid esmakordsel juhtumiarutelul oma lasteaias kasutada või võivad need teile oma juhtumite koostamisel abiks olla. Edu teile juhtumi analüüsi kasutamisel teadlikkuse tõstmiseks.

Juhtum 1

Töötaja 1 küsib Töötajalt 2, kas ta on näinud Timi (5-aastane) kindaid. Töötaja 2 vastab: "Ei, võib-olla tõi isa täna lapse lasteaeda."

Juhtum 2

Hanna (3-aastane) ja Felix (5-aastane) võimlevad, jooksevad ja veeretavad end matile. Töötaja 1 kiidab Felixit kolm korda matile veeretamise eest, Hanna püüab Felixi jäljendada, aga kukub lihtsalt maha. "Ettevaatust!" ütleb Töötaja 1 Hannale ja jätkab tähelepanu pööramist Felixile.

Juhtum 3

Rühm lapsi tuleb õuest riietusruumi. Hanna ja Ida hakkavad üleriideid seljast ära võtma omavahel samal ajal rääkides. Fred lamab nende kõrval põrandal, kõik riided veel seljas. Hanna hoiab veel oma riideid kaenla all, kui Fred küsib: "Hanna, saad sa mind aidata?". Ta tõstab ühe jala üles ja Hanna hakkab tal saapaid jalast tõmbama. Hanna näeb kõvasti vaeva, paneb oma riided põrandale, et ta saaks kasutada mõlemat kätt. Nüüd õnnestub tal saapad Fredil jalast ära tirida. Kuid enne veel, kui ta jõuab aitamisega lõpule, küsib teine tüdruk: "Hanna, kas sa saaksid mu riided üles riputada?". Hanna vastab: "Jah, aga ma pean kõigepealt Fredit aitama". Kui Hanna on Fredil saapad jalast ära tõmmanud, riputab ta teise tüdruku riided üles. Ja lõpuks enda omad. Töötaja ütleb: „Te olete kõik nii tublid!“

Juhtum 4

Riietusruum: kaks töötajat, neli last. Elsa ei leia oma riiulilt mütsi üles. Töötaja 1 leiab mütsi Elsa õe riiulilt. Töötaja 2 küsib: "Kas täna tõi issi sind lasteaeda?" "See oli emme," ütleb Töötaja 1, kes mütsi leidis. Töötaja 2 vastab: "Emme või? Küllap oli tal hommikul kiire."

Juhtum 5

Riietusruum, üks töötaja, poiss ja tüdruk. Töötaja aitab Liisal õueriided selga panna. Töötaja ütleb: "Sa oled juuksuris käinud, Liisa?" "Jah", vastab Liisa. Töötaja vastab: "Sul on väga ilusad juuksed ja riided."

Juhtum 6

Riietusruum: Kaks töötajat ja viis last. Üks täiskasvanu aitab Linusel kombinesooni krõpsukinnituse lahti teha. Tõmbelukuga saab Linus ise hakkama. "Vaata, kui tubli sa olid, said luku lahti! Kas aitan sind käe varrukast välja tõmmata?" küsib töötaja. Ta aitab Linusel käe varrukast välja. Töötaja võtab Linuselt ka mütsi peast ära. "Mine sinna ja võta saapad ära," ütleb täiskasvanu küsivalt, osutades saapavõtmise pingile.

Linus kõnnib saapavõtmise pingi juurde ja ootab oma järjekorda. Järjekord on pikk ja Linus hakkab ringi kõndima. Sama täiskasvanu, kes aitas teda kombinesooniga, küsib: "Kas sa tahad, et ma saapad jalast ära võtaksin? Istu maha ja ma võtan sul saapad ära." Linus raputab pead. "Ei, sa tahad oodata," ütleb täiskasvanu. Linus noogutab.

Linus seisab jälle järjekorras. Veidi hiljem, kui Linus ikka veel oma järjekorda ootab, siseneb riietusruumi teine täiskasvanu. Ta istub pingile ja küsib Linuselt: "Kas sa tahad, et ma aitaksin sul saapad jalast ära võtta? Istu maha." "Ei!" hüüab Linus. "Sa ei taha?" küsib täiskasvanu. "Ei," kordab Linus. "Oh, sa tahad neid seal ära võtta? Kui jah, siis pead sa järjekorras ootama." ütleb täiskasvanu.

Linus võtab end jällegi järjekorda. Kolmas täiskasvanu, kes on istunud jalanõude äravõtmise pingi juures ja aidanud lastel jalanõusid jalast võtta, ütleb: "Nüüd siis on Linuse kord, ta ootas järjekorras". Linus

võtab saapad jalast, kasutades abivahendit. Täiskasvanu kiidab teda, öeldes: "Tubli, Linus!". Täiskasvanu küsib, kas Linusel on abi vaja kombinesooni pükste äravõtmisel. "Ei," ütleb Linus. Ta tahab oma saapad ilusti ära panna ja ei taha abi. Hiljem istub ta pingile ja võtab kombinesooni püksid ära. Ta hõiskab: "Ongi valmis, korras!" Täiskasvanu tuleb juurde ja ütleb: "Sa oled täna väga hästi hakkama saanud!".

Kasutage igal juhul standardküsimusi lähtepunktina:

- Mis siin teie arvates toimub?
- Kas kirjeldatud olukorras mängib sugu mingit rolli?
- Mida lapsed sellest õpivad?
- Kas keegi võiks teha midagi teisiti, et tulemus oleks teistsugune?

Õpipunktid

- Soovitame lasteaedades kasutada juhtumianalüüsi.
- Kuidas koostada juhtumit lasteaias arutamiseks.
- Standardküsimused juhtumi analüüsiks.

Moodul 7: Kuidas me räägime tüdrukute ja poistega

Selles moodulis saate teada:

- millised on erinevused sõltuvalt sellest, kas räägime tüdrukute või poistega
- mida on võimalik muuta suhtluse kvaliteedi parandamiseks ja sooliste stereotüüpide vältimiseks

5. moodulis "Vaatlusmetoodika" tööme näiteid sellest, kuidas räägitakse poiste ja kuidas tüdrukutega. Poiste ja tüdrukutega suhtlemisel on erinevusi mitmel tasandil ja seda nii kvantiteedi kui kvaliteedi osas.

Poistele pööratakse vestluse käigus üldiselt rohkem tähelepanu ja esitatakse rohkem täpsustavaid küsimusi. Samas kritiseeritakse neid tüdrukutest rohkem oma käitumise eest. Näiteks kui lapsed lärmavad ja teevad midagi keelatud, saavad selle eest suurema tõenäosusega pahandada just poisid. Tüdrukuid kiidetakse rohkem nende välimuse, riiete, hea käitumise ja teistest hoolimise eest, samas kui poisse kiidetakse rohkem nende individuaalsete oskuste ja saavutuste eest.

Uurimisprojekti "Sooaspekt lasteaias"¹¹ lastega suhtlemist jälginud üliõpilased leidsid, et laste omadusi esile tõstes pööratakse tähelepanu tüdrukute ja poiste välimusele, suurusele ja füüsilisele võimekusele. Analüüsist selgus, et poiste puhul rõhutatakse nende suurust ja tugevust, samuti ka motoorseid oskusi, samas kui tüdrukutele öeldakse, et nad on armsad ja kenad.

Sa oled nüüd suur poiss; sa oskad juba ise tooli peale ronida.
Vaata, kui tugev sa oled, ütleb õpetaja Paulile (2), kes üritab patja sikutada.
Sa oled nii armas ja kena, Anne. Oled pisike printsess.
Marit, sul on täna nii ilusad juuksed.

Samasugust tähelepanu pööratakse riitele. Tüdrukud, kes kannavad kleite, pitsist asju ja erksaid värve saavad personali kinnitust, et nad on kenad ja armsad, samas kui pükse ja pusat kandvatele poistele öeldakse, et nad on ägedad ja tugevad.

Emma toob hommikul lasteaeda poisi, kellel on jalas uued sokid väik McQueeni autodega Disney filmist "Autod". Keegi ütleb: „Sul on ägedad sokid! Ja veel väik McQueeniga!

Kui tüdrukutel olid seljas kleidid, öeldi neile päev läbi, kui armsad nad on. Poiss aga, kellel oli seljas lõviga pusa, sai kogu aega kuulda, kui äge ta on!

Allpool on kaks näidet, mis pärinevad projektist „Sooaspekt lasteaias“.

1. 4-aastaselt tüdrukul olid lühikesed juuksed ja tumedad riided. Tüdrukust räägiti kogu aeg, sest ta riietus nagu poiss nii lasteaias sees kui õues. Kui lasteaeda tulid ajutiselt uued töötajad, olid nad väga

---

¹¹ Tracking gender in kindergarten, Meland & Kaltvedt 2019. To be found in Google scholar, journal Early child development and care Vol 189 Number 1, pages 94-103

kõhevil ega teadnud, kas tegu on tüdruku või poisiga. Ühel päeval kandis seesama tüdruk roosat kleiti ja töötajad valasid ta kiitusega üle, et oled nii armas tüdruk ja sul on nii ilus kleit.

2. Töötaja seisab riietusruumis ja tervitab lapsi. Üks tüdrukutest, Ida (2), saabub lasteaeda koos vanematega. Töötajad ütlevad "Tere hommikust" ja seejärel ütlevad "nii armsad patsid ja kenad lehid!". Ida naeratab ja ütleb "On jah".

Kas teie arvates on ka teie lasteaia sarnaseid olukordi?

Ühes KUNi projektis osalenud Norra lasteaia hakati mõtlema, kuidas lapsi uut moodi tervitada ja mida lastele öelda. See tingis hoopis teistsuguse käitumise. Kui esimesena ei öelda lapsele midagi välimuse kohta, näiteks uue pusa, laheda kujutise või juuste kohta, siis keskendutakse suhtlusele ja tunnetele.

Näiteks:

"Oi, kui tore sind näha, Isabel. Sul on täna hea tuju, on ju? Mul on ka! Juba ootan, mida täna tegema hakkame. Mäletad, ütlesin sulle, et täna hakkame joonistama. Läheme teiste juurde."

Või:

"Tere, Theo, tore sind jälle näha. Magasid sa täna hästi? Ma ise olen pisut väsinud. Äkki alustaks päeva rahulikult ja loeks koos raamatut?"

Sageli tahab laps, et tema uusi riideid või soengut märgataks ja et ta saab kinnitust oma välimuse kohta. See ei tähenda hoopiski seda, et laste välimust ei võiks enam kiita. Lapse jaoks on aga ehk sama hea või paremgi, kui vastate talle näiteks:

"Oi, sul on uus kleit. See on vist küll mõnus ja soe. Täitsa sama värvi, mis kirsid. Mis sa ise arvad? Äkki paneb see kleit sind kiiremini jooksuma või saad veel muid võlutrikke teha. Las ma vaatan, kuidas sa selles keerutad."

Riiete kirjeldamiseks saab erinevaid sõnu kasutada, kujutlusvõimet arendada ja uudishimu tekitada, mitte lihtsalt suunurgast poetada: „Sul on ilus kleit!“, millega kogu suhtlus piirdub. Samuti läheb tähelepanu "ilus" või "lahe" asemel sellele, millised on riiete praktilised omadused, näiteks võimalus vabalt liikuda, mõnusalt ja mugavalt ennast tunda jne.

Sama põhimõtte kehtib ka juuste ja uue soengu kohta. Olgu tulemus milline tahes, aga tegu on ju põneva kogemusega, mis puudutab juuksuris käimist või hoopistükkis arutamist, kumb lapsevanem kodus juukseid lõikas. Selle juures saab lõputult küsimusi esitada ja vestlust arendada ning teisi lapsi kaasata, mida aga ei võimalda napsõnaline märkus, et uus soeng on „ilus“.

Üks üllatav ja positiivne kõrvalmõju, mida töötajad pärast muudatuste sisseviimist rõhutasid on see, et nad hakkasid ka omavahel teistmoodi suhtema ja rõhutama, mis neid liitis ja pani end kollektiivis ja lasteaia paremini tundma. Tavalise „tere“ või lühikese märkuse asemel uue väljanägemise kohta hakati üksteist tervitama "Hommikust, tore sind jälle näha!", "Kuidas sa täna ennast tunned?" või isegi "Mõtlesin siin vahepeal mitu korda, kuidas sa eilses keerulises olukorras nii hea lahenduse leidsid." Kogedes, kuidas see mõjutas positiivselt nende endi motivatsiooni, heaolu ja kokkukuulumistunnet, sai õpetajatele selgeks, et uut moodi suhtlemine oli mingi suure ja olulise algus.

Õpipunktid

- Laste tervitamine välimusele keskendumata aitab vältida soolisi stereotüüpe.
- Riiete praktilistele omadustele keskendumise nende väljanägemise asemel on laste jaoks hea väärtuste õppetund.
- Keskendumine teise inimese tunnetele parandab suhteid nii töötajate kui ka töötajate ja laste vahel. Samuti õpetab see lastele, kuidas nad saavad üksteist sõbralikult ja nende vastu huvi tundes tervitada.

Keskenduda tuleks tunnetele, mitte sooritusele. „Tantsimine teeb sind nii rõõmsaks, nii tore sind vaadata, mitte lihtsalt „hästi tantsid“.

Moodul 8: Õues

Selles moodulis saate teada

- kui tähtis on Norra lasteaedades õues mängimine
- kuidas lapsed õues mängivad
- milles avalduvad õuemängu sooaspektid

Norralased on traditsiooniliselt kogu aeg armastanud palju väljas olla ja see kehtib ka lasteaialaste kohta. Imikud ja väikelapsed pannakse õue vankrisse magama ning lapsed tegutsevad õues aastaringselt. See muudab väljas mängimise soolisest aspektist väga huvitavaks.

Väljas mängitakse teistmoodi kui siseruumides. Õuemängudes on rohkem füüsilisi tegevusi, kasutatakse rohkem lihasgruppe ja lapsed on kehaliselt aktiivsemad. Lapsed on tegusamad ja lärmakamad. Lasteaiad väidavad, et õues mängitakse rohkem rollimänge ja improviseeritud mängu kui siseruumides.

Lasteaedade raamkavas (vt sissejuhatav moodul) on sätestatud, et kõigil lasteaedadel peab olema õueala. See on tavaliselt kruusa või asfaldiga kaetud koht, mis on ohutuse mõttes aiaga piiratud. Sageli on mängimiseks olemas mängumaja, liumägi, ronimisredelid, kiiged ja liivakast. Tihtipeale on ka muid rajatisi, mis võimaldavad rollimänge.

Mis te arvate, mis pildi peal toimub? Kuidas lapsed mängivad? Kas teie arvates on erinevusi selles, milliseid rajatisi kasutavad tavaliselt poisid või tüdrukud? Või arvate, et nad mängivad väljas vähem soo järgi jagunenud rühmades?

Mis juhtub, kui rühm läheb õuealast välja, nt loodusesse, kus pole mängurajatisi ja mänguasju? Võtke hetkeks aega, et mõtiskleda.

Need on teemad, mida on Norras palju uuritud. Usume, et uurimuste tulemused võiks lasteaiaõpetajatele mujalgi huvi pakkuda.

Õues mängimine: lasteaia õueala

Laste liikumisõpetus toimub erinevate olukordade kaudu ning seda mõjutab see, kuidas lapsed tajuvad oma ümbrust ja selle pakutavaid võimalusi. Seega on õueala rajatistel, mänguasjadel, materjalidel jne mõju sellele, milliseid mängu- ja liikumisvõimalusi lapsed näevad.

Täiskasvanute osalemine

Trond Hageni juhitud 2015. aasta uurimisprojektist selgus mõndagi huvitavat.

Vaatlused näitasid, et üldiselt julgustasid täiskasvanud lapsi vabalt mängima ja oma lahendusi leidma. Täiskasvanud olid üldjuhul vaatleja rollis, kus nad toetasid kõiki lapsi, kes mängima hakkamisel abi vajasisid. Nad osalesid ka vahetult, kui lapsed neid mängu kutsusid.¹²

Hagen leidis ka, et lasteaia töötajad pidasid õues mängimist kohaks, kus lapsed on ise mängu kaasautorid otsustades, mida ja kuidas mängida. Organiseeritud välitegevused seisnesid tihti jalutuskäikudes väljaspoole lasteaeda teatud tegevuste eesmärgil.

Lasteaias mõjutavad täiskasvanutel seda, milliseid võimalusi lapsed õuemängudes näevad. Nad võivad teha ettepanekuid rajatiste või mänguasjade kasutamiseks: "Kas hakkame liivakastis kooke tegema või mänguautodega ringi sõitma ja teeme autodele teed?" Mõlemad mängusoovitused hõlmavad liivakasti, kuid nendega seotud mängud on väga erinevad.

Meie tulemused kinnitavad Brown jt (2009) tulemusi selle kohta, kuidas lapsed mängivad, kui täiskasvanud nende õuemängudes kaasa löövad. Taani uuring näitab, et see, kuidas täiskasvanud lastega räägivad, mil määral nad mängus kaasa löövad ja lapsi mängima hakkamisel julgustavad, mõjutab tugevalt laste motivatsiooni ja nende osalust füüsilist aktiivsust nõudvates mängudes. (Bugge og Froberg 2015, Koch 2013)¹³

Füüsilist aktiivsust nõudvatele mängudele keskendumine võib tunduda imelik ja "ringitormamine" lärmakas ja potentsiaalselt ohtlik, kuid uuringud (nt Storli 2013 lk 344) näitavad, et lärmakad ja tormakad mängud on psühhosotsiaalse arengu jaoks olulised. Need lasevad lastel tunnetada, kus nende kehal füüsilise aktiivsuse juures piirid ette tulevad ning omandada sotsiaalseid koode võitluse jäljendamiseks.

Mängimine looduses

Loodus esitab väljakutseid kõigile ja pakub tohutult erinevaid võimalusi. Suure kivi otsa ronimine võib olla viieaastasele lapsele lihtne ja kaheaastasele lapsele ilmvõimatu. Kivi otsa võib ronida mitmest küljest ja niipea, kui oled kivi otsa jõudnud, võib leida uue ja keerulisema ülessaamise mooduse. Mängurajatised pakuvad tavaliselt ühtainsat ronimisviisi, kuid loodus laseb lastel endal katsetada. Nii saab iga laps olla oma võimete mõõdupuu ja seada endale uusi eesmärke.

Tavaliselt tekib väljas looduses mängimises vähem konflikte, sest seal on rohkem materjale. Piiratud arvu autode või pallide asemel on alati rohkem oksid, käbisid ja kive, millega mängida. Me näeme ka - ja see on ehk kõige huvitavam - et kui lasteaia õuealalt minnakse vähem struktureeritud ruumi, pole sooline aspekt enam sedavõrd oluline. Liivakastis kookide tegemine istub tavaliselt rohkem tüdrukutele ja autodega mängimine poistele. Kuid kui öeldakse, et on vaja leida kõige suurem puuleht või ronida suure kivi otsa, on mäng sootuks vähem soolistatud.

Õpipunktid

---

¹² <https://utdanningsforskning.no/artikler/hvilken-innvirkning-har-barnehagens-fysiske-utemiljo-pa-barns-lek-og-de-ansattes-pedagogiske-praksis-i-uterommet/>

¹³ <https://utdanningsforskning.no/artikler/kroppslig-lek-voksenkontakt-og-sosialt-lekemonster-i-barnehagen/>

- Täiskasvanute osalemine mõjutab mängu nii õues kui ka siseruumides.
- Kuigi mängud on tavaliselt soolistatud, etendab suu õuemängudes hoopis väiksemat rolli.

Moodul 9: Töö lapsevanematega

Selles moodulis saate teada

- kuidas kaasata lapsevanemaid soolise võrdõiguslikkuse edendamisse
- kuidas teavitada kodusid
- kuidas arutleda lapsevanematega sootundliku pedagoogika üle
- kuidas kasutada erinevat tüüpi kodusid õppevahendina

Lasteaial on ainulaadne võimalus edendada soolist võrdõiguslikkust, tehes seda koostöös kodudega. Lasteaiaõpetajana töötamine ning sootundlik kasvatus nõuavad oskusi ja püsivust. Muutused ei toimu üleöö ning kolleegide ja perede kaasamine muutuste tegemiseks ei pruugi olla kerge. Mõnikord ei taha selles osaleda ka lapsevanemad ise, kes küsivad, et kas lasteaias ei tuleks lastele pigem lugemis-, matemaatika- ja sõprade leidmise oskusi õpetama.

Kodude kaasamiseks ning selle selgitamiseks, miks soolise võrdõiguslikkuse küsimustega tegelemine lastele kasuks tuleb, tasuks teil õpetajana alustada arutlustest selle üle, milliseid eeliseid pakub lapsele sootundlikku pedagoogikat rakendavas haridusasutuses käimine.

Eelised:

- Aktiivne soolise võrdõiguslikkuse alane töö rikastab lasteaias rakendatavaid töömeetodeid, lasteaia töötajad muutuvad teadlikuks sellest, kuidas nad lastega suhtlevad ning nad muutuvad avatumaks.
- Kui lapsed ja täiskasvanud ei pea enam kogu energiat kulutama normidega kohanemisele, jääb rohkem võimalusi iseendaks olemisele ja loominguks.
- Erinevused ja mitmekesisus muutuvad lasteaias ressursiks. Kõiki lapsi nähakse ja aktsepteeritakse sellistena, nagu nad on.
- Enamasti paneb soolise võrdõiguslikkuse nimel tehtav töö nii lapsi kui ka täiskasvanuid lasteaias töötamist/olemist rohkem nautima.
- Positiivne fookus: Teie laps saab kõigest rohkem! Rõhutage vanematele, et sooliselt võrdsemas lasteaias on lastel rohkem võimalusi maailma avastada. Kui soopõhiseid ootusi on vähem, ei piirata lapsi ning ei pakuta neile ainult tegevusi, mida täiskasvanud peavad kohaseks üksnes poistele või tüdrukutele.

Ülaltoodud näpunäited on inspireeritud raamatust "The Swedish Way to Parent and Play: Advice for Raising Gender-Equal Kids", mille autorid on Kristina Henkel ja Marie Tomicic.

"Lapsevanematega kohtuvad õpetajad peavad teadma, kuidas nad saavad spetsialistidena toetada lapsevanemaid laste võrdõiguslikkuse vaimus kasvatamisel, mis tuleb kasuks nii lastele kui lapsevanematele endile." - Ingerid Bø

Kui õpetajatel puuduvad teadmised soolisest võrdõiguslikkusest ja soolistatud sotsialiseerumisprotsessidest, võivad nad teadlikult või alateadlikult takistada positiivseid muutusi, kinnitades soostereotüüpseid ootusi, mida emade ja isade suhtes omatakse. Kui me lasteaia töötajatena ootame jätkuvalt emadelt rohkem ja vabandame välja, kui isad midagi unustavad, võtavad emad jätkuvalt

lõviosa lapse eest hoolitsemise kohustustest enda kanda. Kui me aga anname isade märku nende osalemise vajadusest, oodates neilt samu kohustusi kui emadelt, võivad nad saada innustust oma rolli sisuliseks täitmiseks.

Kuidas rääkida lapsevanematega soolisest võrdõiguslikkusest

Paljud lapsevanemad on huvitatud sellest, et oma lapsi ja nende maailma paremini tundma õppida. Sellised teemad nagu sugu ja identiteet on kõigi vanemate jaoks olulised. Küllap ei muretse kõik vanemad üleliia roosa ja sinise maailma pärast, kuid paljud võivad tunda survet, et nad ostaksid oma lapsele "õigeid" asju. Ehk tasuks arutleda sootundliku kasvatuselapsete teemal lapsevanemate koosolekul? See annab lasteaia töötajatele võimaluse eelnevalt teemaga tegeleda, mõelda, miks nad tahavad seda teha ja kuidas eesmärke saavutada. Samuti võib olla lihtsam lapsevanemaid kaasata, kui teema tõstatada õppeaasta alguses.

Oluline on veenduda, et vanemaid teavitatakse sellest, kuidas soolise võrdõiguslikkuse edendamine lasteaia lapsele kasuks tuleb. Lapsevanematelt tuleks küsida, kas neil on ideid soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks. Tihedas koostöös vanematega võtavad nad protsessi eest vastutuse ja on tõenäoliselt positiivsemalt meelestatud.

Mida teha, kui vanemad pole õpetamismetoodikaga nõus

Mõnikord lähevad õpetajate ja lapsevanemate arvamused soolise võrdõiguslikkuse edendamise osas lahku. Soovitame teil silmas pidada kahte asja. Ühelt poolt vastutavad lapsevanemad põhiliselt lapse kasvatamise eest ning lasteaia ja kodu koostöö aluseks on usaldus, et lasteaed hoolitseb lapse eest parimal võimalikul moel. Teisest küljest on lasteaia personalil selge vastutus selle eest, et lapse õigused oleks kaitstud. Selle hulka kuuluvad ka õigus eneseväljendusele ja õigus olla ära kuulatud. Lasteaia töötajate ülesanne on tagada laste vajadused ja õigused ning juhul, kui laste vajadused pole rahuldatud, tuleb võib-olla vanematega rääkida.

Harjutus: Kui vanemad tulevad ja küsivad ...

Lapsevanem tuleb teie juurde ja ütleb: "Minu tütar peab rohkem teiste tüdrukutega mängima". Te teate, et see tüdruk armastab oma mängurühma, hoolimata sellest, et ta on seal ainus tüdruk.

- Kuidas saate vanemate soovile vastu tulla?
- Kas te püüaksite tüdruku mängurühma muuta või keskenduksite sellele, et tüdrukul on juba olemas head sõbrad ja tal on seal rühmas hea olla?

Hea oleks lapsevanematele selgitada, et mäng ja sõprus ei sõltu soolisest kuuluvusest.

Laps on haige. Kellele te helistate? Emale või isale?

Kui KUNi soolise võrdõiguslikkuse keskus töötas Norra lasteaedadega, leiti, et personal kipub lapse lasteaia haigestumise korral helistama rohkem emadele kui isadele. Samuti leiti, et emadele edastati rohkem praktilisi teateid - lapsed vajavad homme saapaid, see riidekott tuleb koju viia ja pesta -, samas kui isadega aeti lihtsalt üldist juttu. Võib-olla oleks hea mõtte alustada tööd lapsevanematega sellest, et vaadata üle lapsevanematega suhtlemise reeglid. Võtke näiteks haiged lapsed. Kas teil on vanemate kontaktandmed, mis sisaldavad mõlema vanema telefoninumbreid? Kas võiksite proovida helistada

emale või isale vaheldumisi, kui laps on haige? Sama kehtib ka muu info kohta lasteaiast - kas mõlemale lapsevanemale saadetakse e-kirju? Kas mõlemad kutsutakse lapsevanemate koosolekutele?

Mõtlemisülesanne: Kas me suhtleme emade ja isadega erinevalt? Kas mees- ja naisõpetajatel on erinevad hoiakud?

Vanemate kaasamine

Norras on kõigis lasteaedades koostöökogu, mis koosneb lasteaia töötajatest ja lapsevanematest. Tegu on nõuandva ja koordineeriva organiga osapoolte jaoks, kes vastutavad lasteaias toimuva eest. Koostöökogu liikmed võivad anda nõu või teha ettepanekuid ning organiseerida lapsevanemate päevi (aitamaks hooldustöödel, nt värvimisel, õueala korrashoiul jne), teemaõhtuid ja pakkuda muid võimalusi kodu ja lasteaia koostöök.

Kui teie lasteaed korraldab tegevusi, kus vanemad kohtuvad või kui teil on muid sarnaste ülesannetega organeid, siis tasub vaadata, kes on need lapsevanemad, kes kaasas löövad. Ühes KUNi uuringutes osalenud lasteaias leiti, et vaatamata sellele, et laste hulgas oli 65 % teist keelt kõnelevaid vähemustesse kuuluvaid lapsi, olid neli koostöökogusse kuuluvat lapsevanemat kõik üle 30-aastased Norras sündinud kõrgharidusega naised, kuigi lapsevanemate hulgas oli erineva rahvuse, sotsiaalse seisundi ja vanusega vanemaid. Koostöös lasteaiaga leppis KUN kokku mitmes kriteeriumis, et tagada koostöökogus suurem mitmekesisus, mis peegeldaks paremini lasteaia laste mitmekesisust.

Pedagoogide sugu ja kuidas see mõjutab lasteaia tööd ning õpetajate ja vanemate koostööd

Lasteaias töötades on oluline mõelda, milliseid täiskasvanute rolle me lastele näitame. Norras, nagu ka enamikus riikides, on valdav enamus lasteaia töötajatest naised. Kas naised võivad teha puusepatööd? Metsas matkata? Jalgpalli mängida? Muidugi - ja on oluline, et lapsed näeksid seda ka praktikas. Mehed võivad valmistada toitu, mängida nukkudega, kanda roosat ja vahetada mähkmeid - ja võib-olla leiavad lapsed, et ka neile meeldib teha asju, mis jäävad väljapoole traditsioonilisi soorolle. See muusikavideo käsitleb ema ja isa soolistatud ootusi lapsele. Vaadake seda ja mõelge lapse, ema ja isa tunnetele kogu aeg. Kas koolitatud pedagoog oleks võinud neid aidata? <https://www.youtube.com/watch?v=Cf79KXBCIDg>

Kõik perekonnad on erinevad

Selles peatükis oleme läbivalt kasutanud sõna "emad" ja "isad", kuid tahame siiski veel ühele vanemaid puudutavale aspektile tähelepanu juhtida. Ükski perekond ei ole kunagi ühesugune. Paljud pered ei koosne emast-isast-lapsest/lastest. On üksikvanemaid, lapsi, kes elavad koos kasuvanemate ja kasu- või poolvendadega, lapsi, kes elavad koos vanavanematega, tädide või onudega, vanemate õdede-vendadega. Vanemad võivad elada samasoolistes suhetes, nii et lapsel on kaks isa või kaks ema. Võib-olla võib mitmekesisemate rollimängude, soolise eneseväljenduse ja lugude või filmide kasutamine lasteaias panna rohkem lapsi tundma, et ka nende perest lasteaias räägitakse.

Õpipunktid

- Lapsevanemate/perede kaasamine on lasteaedades tehtava sootundliku kasvatusalase töö puhul väga oluline.
- Laste koduse elu mitmekesisust saab kasutada õppevahenditena.

Moodul 10: Lasteraamatud, -filmid, -laulud ja -muinasjutud

Selles moodulis saate teada:

- kuidas lasteraamatutes, lauludes ja muinasjuttudes kujutatakse sugu ja soorolle
- mida teha lastekirjanduse ja -meedia analüüsimiseks ja kriitiliseks hindamiseks
- milliseid on praktilised harjutused, mida saate ise või koos lastega teha raamatutes kujutatud soorollide kriitiliseks hindamiseks

Selleks peaks teil olema valik lasteraamatuid.

Raamatud

Raamatud ja neis esitatud maailmad on oluline osa lapsepõlves õpitust. Lugema õppimine ei pruugi alata lasteaias, kuid ettelugemine (või isegi lihtsalt pildiraamatute vaatamine) on täiskasvanu ja lapse suhtlemises äärmiselt olulised.

Raamatud tähendavad enamasti teksti ja pilte. Raamatud on laste jaoks väga tähtsad vajalike oskuste õppimisel, nad õpetavad suhtlemist ning on olulised sotsialiseerimise vahendid. Lapsed näevad juba varasest east alates raamatutes pilte, mis näitavad neile, milline maailm on ning lapsed on väga innukad õppijad. See, kuidas inimesed, tegelaskujud, loomad ja isegi autod ja traktorid raamatutes käituvad, näitavad lastele, kuidas suhelda. Raamatud jutustavad lugusid, mis hõlmavad soorolle ja erinevaid suhteid. Kui piltidel juhivad traktorit ainult poisid või mehed, siis seda tööd saavad teha ainult mehed!

Juba kahe- või kolmeaastasest on lapsed võimelised tajuma ja ette kujutama, mida tähendab olla tüdruk või poiss. Seda oskust rakendavad nad ka lasteraamatute, filmide ja multifilmide tegelaste suhtes. See, kuidas need tegelased näitavad ja kirjeldavad sugudevahelisi suhteid, on lähtepunktiks, mille alusel lapsed kujundavad oma ootusi soolise identiteedi kohta. See, mida tüdruk raamatus teeb, võib saada lapsele lähtepunktiks selle kohta, milline on tüdruku jaoks vastuvõetav käitumine jne.

Raamatuid kasutades õpime ka meie täiskasvanutena vaidlustama omaenda varjatud eelarvamusi ja oletusi. Kui te raamatuid ette loete, kas te üldse märkate, mis soost on raamatu peategelased? Kuidas on lood kõrvaltegelastega? Kas nende käitumise või suhtlemise viisid tulevad selgelt esile? Milliseid stereotüüpe te näete? Arutame selle üle lähemalt ja pakume välja ka õpiharjutusi.

Meessoost peategelased ja naissoost kõrvaltegelased

2018. aastal uurisid Ühendkuningriigi ajaleht The Guardian ja turu-uuringufirma Nielsen 2017. aasta 100 kõige populaarsemat lasteraamatut ja leidsid, et "raamatutes domineerivad meestegelased, keda näidatakse sageli stereotüüpsetes mehelikes rollides, samas kui viiendikus hinnatud raamatutest puuduvad naistegelased üldse". Nad leidsid, et üldiselt on raamatute peategelased 50% suurema

tõenäosusega meessoost kui naissoost, sama kehtib ka tegelaste kohta, kes raamatus räägivad, ning peaaegu pooltes menukite nimekirja jõudnud raamatutes oli meessoost tegelasi rohkem kui naissoost.

Sama kehtis nii loomadest kui ka muude tegelaste kohta. Vaid 2/5 soolistatud tegelastest olid inimesed, ülejäänud olid erinevad loomad, linnud, köögiviljad ja värvipliatsid. Kui tegelase sugu oli näidatud, siis oli see 73% suurema tõenäosusega mees. Samuti näidati isasloomadest tegelasi tavaliselt jõulisemate, ohtlikumate ja metsikumadena. Naissoost olendid olid aga väiksemad, õrnemad ja haavatavamad.

Ühes eelnevas moodulis arutasime soostereotüüpse turunduse üle ning nägime seal paljuski samasugust soolist stereotüpiseerimist, kus tavaliselt olid tegelasteks näiteks printsessid ja kosmonaudid, lepatriinud ja dinosaurused. Raamatute lugemine on suurepärane võimalus selliste oletuste vaidlustamiseks. Seega tuleks hoolikalt valida parimad raamatud ja analüüsida, milliseid sõnumeid raamatud lastele edastavad.

Tegevus: Võtke lasteaia raamatariiulilt ports raamatuid ja sorteerige need kolme virna: meessoost, naissoost ja soota peategelastega raamatud. Milline virn on kõige kõrgem?

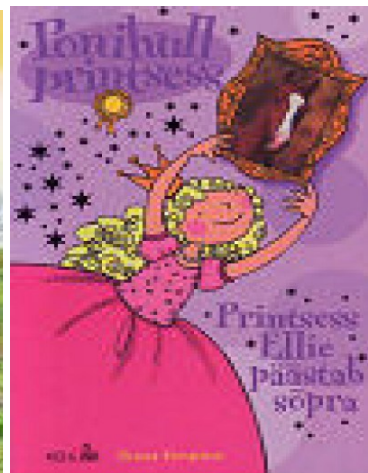
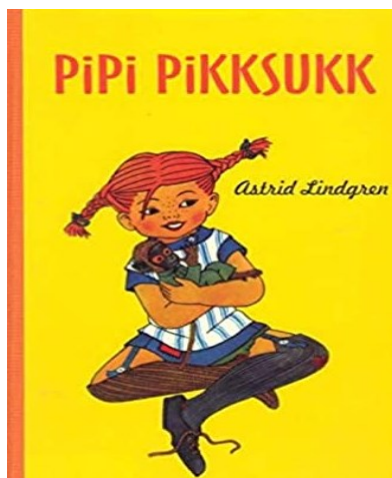
Illustratsioonid

Lisaks soole ja soolisele identiteedile näitavad ka kirjeldatud tegevused ja käitumine lastele, kuidas maailm toimib. Lapsevanematest tegelastega raamatutes leiame soolisi erinevusi nii riietuses kui ka selles, mida neid kujutatakse tegemas. Mida teeb ema ja mida teeb isa? Kuidas on lood õpetajate või teiste haridustegelastega? Kas on räägitud tunnetest ning kui vastus on „jah“, siis mis soost tegelased on?

Tegevus: Valige raamat ja analüüsige raamatus olevaid pilte. Kas piltidel on rohkem nais- või meestegelasi? Kas näete mingeid erinevusi selles, kuidas neid kujutatakse? Mille järgi saate öelda, mis soost tegelased piltidel on - milliseid tunnuseid kasutatakse vihjamaks, et tegelane on mees/naine?

Stereotüüpide ironiline kasutamine

Paljud lasteraamatud räägivad stereotüüpidest naljakas võtmes, sageli "sugude rolli äravahetamisega". Nt lugu kõigega hakkama saavast Pipi Pikksukast. Ootuste ümbermängimine võib täiskasvanud lugejaid mõjutada rohkem kui lapsi, sõltuvalt sellest, kui tuttavad lapsed kujutatud stereotüübiga on. Kui draakonist ja printsessist saavad parimad sõbrad, mis juhtub siis, kui printsess sõpra päästma sööstab? Kas lapsed arvavad, et lohe ja printsessi sõprus on sama üllatav kui täiskasvanud?

<https://www.amazon.com/PIPI-PIKKSUKK-Lindgren-Astrid/dp/9949144965>
<https://www.apollo.ee/ru/lugu-lahkest-lohe-ostusest-ja-printsess-miniminnist.html>
<https://www.apollo.ee/printsess-ellie-paastab-sopra.html>

Kui teil sedasorti raamatut võtta pole, võite sama meetodit kasutada muude lugude ettelugemisel. Küsige lastelt, mida nad arvavad, mis juhtub, ja vaadake, kas nende ennustused lähevad kokku sellega, mis loos tegelikult juhtub.

Harjutus: Valige mõni lasteraamat ja lugege see ette, vahetades samas mees- ja naistegelaste rollid nii, et meestegelase rollis on naine ja vastupidi. Mis loos juhtub?

Alustage lastele loo/muinasjutu lugemisega. Lugu peaks olema neile uus. Ärge lugege lugu lõpuni. Paluge lastel mõelda loole oma lõpp. Nad võivad seda joonistada või rühmale kordamööda rääkida. Mõtisklege koos kolleegidega laste pakutud ja raamatus/loos sisalduva lõpu sarnasuste/erinevuste üle.

Laulud, filmid, multifilmid

Samu probleeme kohtame lastele suunatud meedia puhul, mille puhul võib kasutada paljuski sama meetodikat. Milliseid multifilme vaatavad teile tuttavad lapsed? Milliseid soorolle kujutatakse ja kuidas ning kas trendid on samad, mis vaadeldud raamatute puhul? Kui te laulate koos lastega, kas lauldes on sugu puudutavaid küsimusi? Mis juhtub, kui keerate soorollid pea peale - kas lapsed reageerivad negatiivselt või tundub see neile tore?

Õpipunktid

- Kuidas lasteraamatutes kujutatakse sugu ja soorolle.
- Vahendid lastekirjanduse analüüsimiseks.

Eestikeelset lisalugemist Eesti lasteaiäõpetajale

Kas pildiraamatud avardavad või kinnistavad traditsioonilisi soorolle?

<http://www.haridusjasugu.ee/wp-content/uploads/norra-lastekirjanduse-analuusijuhend-gender-equality-and-childrens-literature.pdf>

Moodul 11: Dualistlik või mitmekesine - kuidas käsitleda sugu

Selles moodulis saate teada

- mis on dualistlik lähenemine soole
- mis on mitmekesisusest lähtuv lähenemine soole
- kuidas need mõjutavad erinevaid võimalikke tegevusi juhtumianalüüsile tuginevalt

Mis on sotsialiseerumine? Siinkohal räägime pidevast protsessist, mille käigus lapsi "kujundatakse" neile vastuste, tagasiside ja hoiakute kaudu, mida saadakse teistelt lastelt ja täiskasvanutelt. On musttuhat tüdrukuks või poisiks olemise viisi, kuid kõik soo väljanäitamise viisid ei ole alati kõigile poistele või tüdrukutele kättesaadavad. Selle all peetakse silmas, et ühiskonnas valitsevad normid, mis määravad tüdrukuks või poisiks olemise. On olemas ettekujutused mehe või naise omadustest ning see mõjutab, mida peetakse meeste ja naiste puhul normaalseks. Sugu ja sooga seotud omadused pole aga ette ära määratud ega kivisse raiunud. Nagu me "roosa ja sinise maailma" moodulis rääkisime, on (sotsiaalne) sugu pidevalt muutuv ja arenev.

Me nimetame seda dualistlikuks lähenemiseks soole: teil on ettekujutus sellest, mida tähendab olla mees või naine ja piiridest, mida tajutakse normina. Te võite aga töötada ka selle nimel, et arendada mitmekesisemat arusaama soolisest identiteedist - et on palju võimalusi olla naine või mees ning me võime hägustada piire, mida peetakse normiks, naiste või meeste "normaalseks soolisteks käitumisteks". See laiendab meeste või naiste käitumise aktsepteeritavat ruumi ja annab soole suuremad võimalused.

Dualistlik lähenemine

Mina võtan asja nii, et tüdrukud on loomult empaatilisemad ja hoolivamad ning näevad, kui teisel on raske. Võib-olla on see neile omane...

- Jätan reageerimata - vanem tüdruk teeb seda, mida ma temalt ootan ja tüdrukud saavad kinnitust, et nii peabki olema. Minu reageeringu puudumine aitab kinnistada tüdrukute arusaama, et see ongi õige naiste käitumine.
- Kiidan vanemat tüdrukut noorema tüdruku aitamise eest. See on kiitus, mida ta sageli saab. Tüdruk saab tähelepanu sellise sotsiaalse käitumise eest.

Mitmekesisusest rõhutav lähenemine

Minu arusaamist mööda sotsialiseeritakse tüdrukuid väikesest peale hoolivalt käituma ja teiste vajadusi arvestama. Usun, et see on tüdrukutele sisseõpetatud käitumine, mis pole tüdrukutele loomuomane ja olen teadlik üldlevinud arusaamast, et tüdrukud on hoolivamad. Tahan aidata, et tüdrukutel oleks endast ka teistsugune arusaam.

- Olen märganud, et vanem tüdruk võtab endale sageli hooldaja rolli. Ta teeb harva midagi enda jaoks. Ma ütlen: "Ei, sa võid minna koos teistega kivilt hüppama, mina võin Sara käest kinni hoida ja teda aidata".
- Ma kiidan vanemat tüdrukut, jättes meelde, et järgmine kord, kui näen, et ta teeb midagi, mis talle endale meeldib, tuleb teda selle eest kiita.

See näide illustreerib, kuidas eelarvamuslikud arusaamad soost ja levinud müüdid sugude omadustest mõjutavad seda, kuidas me (täiskasvanutena) lasteaia lastega suhtleme. Oluline on mõelda, miks me käitume lastega nii, nagu me seda teeme. Eelarvamusel on meisse nii sügavalt juurdunud, et enamasti tegutseme ja räägime täiesti impulsside ajal, mõtlemata, miks me midagi mingil moel teeme. Peame mõtlema omaenda käitumise üle ja jälgima, kas me „vormime“ poisse ja tüdrukuid teatud normide järgi, ilma nende üle mõtisklemata.

Lasteaia mänguaega võivad dikteerida täiskasvanute ootused selle kohta, milline laste mänguaeg peaks olema - mida me neile ruumi, ajakasutuse ja mänguasjade mõttes pakume, kuidas me omavahel suhtleme ja mängimist suuname. See oleks üheks allikaks juhtumite analüüsimiseks (vt 1. päev, moodul 6) ja filmimise meetoodika kasutamiseks. Milliseid mustreid on võimalik märgata ja kuidas mitmekesisusest lähtuv nägemus soost pakub teistsuguseid võimalusi tegevusteks kui dualistlik nägemus?

Õpipunktid

- Dualistlik ja mitmekesisust rõhutav lähenemine soole mõjutavad seda, mida me peame normaalseks sooliseks käitumiseks.
- Enda tegevuse analüüsimine mitmekesisuse aspektist võib muuta teid avatumaks sootundlikule pedagoogikale.

Moodul 12: Filmimine. Sissejuhatus metoodikasse

Selles moodulis saate teada:

- millised on KUNi filmimise kogemused
- miks me soovime filmimist kui meetodit, mis aitab kujundada sootundliku pedagoogika oskusi

Enda ja oma kolleegide käitumise filmimine võib tunduda imelik. Mida uut saate videotest teada, mida üksteist jälgides teada ei saa? KUN on töötanud Norra lasteaedadega 2000. aastate algusest peale ning on kasutanud filmimist, filmide analüüsi ja tagasisidet kui metoodikat lastega tehtava töö täiustamiseks ja laste arengu toetamiseks.

Kui teil on võimalus ise filmida, on see väga hea kogemus ja õppimine nii õpetajatele kui lasteaia töötajatele tervikuna. Ja isegi kui te lihtsalt loete need moodlid läbi, saate sealt nõuandeid tööks lastega ning õpite tundma soolistatud struktuure.

See kursuse viimane osa algab KUNi töö tutvustamisega, seejärel kirjeldame videode filmimise metoodikat, analüüsi ja seda, kuidas jätkata tööd teiste õpetajatega pärast harjutuste tegemist.

Algus Kvinesdalis 2000. aastate alguses

Norra lõunaosas paiknev väike Kvinesdali omavalitsus sai Norra statistikaameti poolt avaldatava omavalitsuste soolise võrdõiguslikkuse indeksi osas kehva tulemuse. Seda arutati poliitilistele ja haldusküsimustele keskenduvatel kokkusaamistel ning omavalitsus otsustas hakata asjale lähenema laiemalt ning tegema koostööd kohalike ettevõtete, koolinõustajate, omavalitsuse kui tööandja ja viie munitsipaallasteaiaga.

KUN võeti nõustajaks esialgses projektis, mis keskendus lasteaedadele ja nende tegevusele soolise võrdõiguslikkuse edendamisel. See oli osaliselt tingitud sellest, et lasteaedadega töötades said nad kergesti ühes projektis kokku viia omavalitsusametnikud, lapsed ja nende vanemad.

Esialgu keskenduti projektis isadele ja nende rollile laste elus, mõõtes nende osalemist lapsevanemate koosolekutel ja kaks korda aastas toimuvatel lasteaedade töötajate ja lapsevanemate kokkusaamistel, kus räägiti laste heaolust ja arengust lasteaias. Tulemused näitasid, et vanemad järgisid väga traditsioonilisi soorolle, kusjuures emad võtsid rohkem vastutust lasteaiaga suhtlemisel. Selle tulemusena hakkasid lasteaiad tegutsema isade suurema kaasamise nimel.

Lasteaiad hakkasid tundma suuremat huvi soorollide ja soolise võrdõiguslikkuse küsimuste vastu ning soovisid nendega rohkem tegelda. KUN kaasati taas tööle munitsipaallasteaedadega ning koos töötati välja esialgne videofilmide projekt, mis kandis nime "Võrdõiguslikkus lasteaedade pedagoogilises töös". Lasteaiad otsustasid keskenduda sellistele teemadele, nagu

- kuidas lasteaias personal suhtleb tüdrukute ja poistega

- kuidas tõsta teadlikkust sellest, kuidas sugu „luuakse“ ja soorolle tugevdatakse.

Koostöölepingus sätestatud projekti üldeesmärk oli järgmine

Aidata kaasa sellele, et kõikidel lastel oleks võimalik avastada, proovida ja arendada oma potentsiaali nende soost sõltumata. Poistel ja tüdrukutel peavad olema võrdsed võimalused olla nähtavad ja kuuldavad ning neid tuleb julgustada osalema kõigis lasteaia tegevustes. Tüdrukuid ja poisse ei tule kasvatada „ühesugusteks“, vaid neid tuleb kohelda võrdselt.

Metoodika

Norra pikkade vahemaade tõttu tehti ettepanek, et lasteaia töötajad võiksid filmida suhtlemist ja saata videod KUNile analüüsimiseks, selle asemel, et KUN peaks iga nädal lasteaedadesse ise kohale sõitma. Seda metoodikat õpetatakse pedagoogide koolitamisel, kuna füüsiline vaatlus võib mõjutada suhtlemist rohkem kui kaamera, mida peagi tähelegi ei panda. Samuti saab filme põhjalikumalt analüüsida, mida vahetu suhtlemine ei võimalda. Filme saab üha uuesti üle vaadata ja teha täiendavaid analüüse erinevate suhtlustasandite kohta.

Töötajate kaasamine

Esmalt toimusid ettevalmistavad koosolekud nii projekti läbiviijate kui ka üksikute lasteaedadega. Kõik 5 munitsipaallasteaeda istusid kokku, et arutada ettevalmistustöös kerkivaid küsimusi ning neil paluti määrata põhiteemad, millele 2007-2009 perioodil keskenduda.

Ühised üldised küsimused olid järgmised:

- Kui oluline on projekt lasteaia jaoks soolise võrdõiguslikkuse eesmärgi saavutamiseks?
- Kuidas me mõistame "soo loomist"?
- Kas on nii, et poistele ja tüdrukutele on teoreetiliselt palju võimalusi tegutseda ja ennast väljendada, kuid kõik tegutsemis- või väljendusvõimalused pole neile praktikas kättesaadavad?
- Millel peaks olema meie lasteaia filmiprojekti põhiohk?
- Milliseid olukordi on meie arvates kõige huvitavam filmida?

Seejärel tagastasid viis lasteaeda oma plaani täiendavate teemade kohta, millele nad soovisid keskenduda. Nende hulgas oli näiteks küsimused sellest, kuidas personal võtab ühendust vanematega (emaga või isaga), kuidas lasteaia töötajad kohtlevad poisse ja tüdrukuid rõivistus, kuidas personal suhtleb poiste ja tüdrukutega ja kuidas see suhtlus erineb, kuidas lastega suheldakse mängimise ajal jne.

Kuidas läks?

Iga lasteaed teavitas seejärel lapsevanemaid ja sai nende nõusoleku filmimiseks ning iga lasteaed saatis KUNile üle 3 tunni filmimaterjali. Seejärel vaatasid KUNi töötajad kogu filmimaterjali korduvalt läbi ja analüüsisid materjali vastavalt soovitud teemadele, aga ka tulemuste üldiseks esitamiseks. Eelneva kokkuleppe kohaselt materjal seejärel kustutati. Ühtegi filmimaterjali ei näidatud töötajatele, lastele ega vanematele, igasugune saadud tagasiside oli anonüümne ja üldine.

Analüüs

KUNi saadud videomaterjal näitas lapsi ja täiskasvanuid erinevates olukordades, õues ja lasteaia siseruumides, lõunalauas või riietusruumis, kogunemistel või mängimisel. Algul oli projekti meeskond mures, et mitteprofessionaalne filmimine statsionaarse kaameraga muudab tüdrukute ja poiste eristamise keeruliseks, kuid see mure osutus põhjendamatuks. Rõivaste järgi, mida on sobilik kanda poistel ja mida tüdrukutel nii siseruumides kui väljas, oli kohe selge, kes on kes.

Analüüsimisel vaadati filmid esmalt üldmulje saamiseks läbi ning seejärel kasutas KUN samu näidisküsimustikke, mida kirjeldati vaatlusmetoodika moodulis.

Laste ja täiskasvanute omavahelise suhtluse osas selgus, et seda iseloomustas avatus ja turvatunne, hea huumor ja kaasatus. Lastega tegelevad täiskasvanud pühendavad lastele aega, näitavad üles hoolivust ja sõbralikkust. Lapsed tundusid olevat õnnelikud ja sõbralikud nii täiskasvanute kui ka üksteisega ning üldiselt oli näha, et nad keskendusid õppimisele ja ülesannete lahendamisele.

Samas tuvastas KUN kogu materjali ulatuses ka seda, et:

- poisse kõnetati nimepidi sagedamini kui tüdrukuid;
- personal rääkis poistega rohkem kui tüdrukutega, nii ajalisel kui silmside osas, samas esitati poistele rohkem täpsustavaid küsimusi;
- personali ja poiste vahel oli rohkem silmsidet kui personali ja tüdrukute vahel;
- poistele pöörati segarühmades rohkem tähelepanu;
- tüdrukud kiideti riiete, soengu, käitumise või saavutuste eest rohkem kui poisse;
- töötajad suhtlesid isadega rohkem naljatoonis kui emadega;
- töötajad rääkisid emadega lastest rohkem kui isadega.

Kui personalile tutvustati tulemusi, rääkisime ka varasematest uurimustest mainides, et need olid osa korduvatest mustritest ning tegu polnud mitte asjadega, mida tehti valesti, vaid pigem osutamise võimalustele, mida ja kuidas teha paremini.

Filmimist ja analüüsi korrati kaks aastat hiljem ning sellest selgus, et lasteaia, kes olid jätkanud tööd valitud teemaga, said teises voorus paremaid tulemusi.

Juhtumid filmimaterjalist

Lisaks analüüsile kirjeldasid KUNi töötajad videomaterjali põhjal ka mõningaid anonüümseid suhtlussituatsioone. Neid esitati seejärel töötajatele projekti tagasiside koosolekul ja mõnda neist kasutatakse KUNi lasteaia koolitusmaterjalis veel enam kui kümme aastat hiljem - mõned neist on isegi käesoleva kursuse juhtumite metoodikat käsitlevas peatükis.

Iga loo puhul kutsus KUN töötajaid üles esitama endale samu küsimusi, mida me esitasime teile varasemates moodulites:

- Mis siin teie arvates toimub?
- Kas kirjeldatud olukorras mängib sugu mingit rolli?

- Mida lapsed sellest õpivad?
- Kas keegi võiks teha midagi teisiti, et tulemus oleks teistsugune?

Kui lasteaia töötajatele juhtumeid kirjeldati, oli huvitav näha, et esmane reaktsioon oli, et see on uskumatu! Kas see tõesti juhtus? Siin? Tavaliselt arutasid nad (anonüümseid) juhtumeid ja pakkusid välja, miks see nõnda oli "tõenäoliselt seetõttu, et...", ning seejärel mõeldi võimalike tausttegurite üle, mis olid erineva kohtlemise põhjustanud. Mõnikord pakkusid nad välja, et tõenäoliselt oli enne kirjeldatud olukorda juhtunud midagi, mis oli sellist käitumist ajendanud. Ja alles pärast seda olid nad valmis arutama situatsiooni soolisi aspekte. See muster kordub ikka ja jälle juhtumite arutamisel.

Nii 2007. aasta filmimise kui 2009. aasta filmimise järel viisime töötajatega läbi reflekeerimisülesandeid. Võib-olla tunnete need ülesanded ära selle kursuse erinevatest reflekteerimisülesannetest. Neid võite ka ise oma igapäevatööd puudutavate mõtlemisülesannetena kasutada.

Millised on minu mõtted soolise võrdõiguslikkuse kohta seoses oma tööga?

Mida ma soolise võrdõiguslikkuse all silmas pean, kui lastega töötan?

Kui sooliselt võrdõiguslik on minu lasteaed?

Milliseid väljakutseid on minu lasteaias, kui ma panen oma "soolise võrdõiguslikkuse märkamise prillid" pähe ja uurin asja lähemalt?

Moodul 13: Oma tööpäeva filmimine

Selles moodulis saate teada

- mida kujutab endast filmimine sootundliku kasvatusmeetodina
- kuidas reflekteerida oma õpetamispraktika üle

Miks kasutada filmimist kui sootundliku pedagoogika meetodit? Nagu te eelmises moodulis nägite, on filmid ja pildid hea materjal mõtisklemaks selle üle, kuidas me teistega suhtleme. Oma tööpäeva filmimine pakub väga head materjali ning on suurepäraseks lähtepunktiks oma õpetamispraktika üle mõtisklemiseks.

Nagu me nägime KUNi kogemusest Kvinesdalist, annab filmimine olukorra kohta palju rohkem teavet, kui seda saab teha pildi abil. Filmimine annab võimaluse kuulda nüansse hääletoonis, näha, millist kehakeelt täiskasvanud suhtlemisel kasutavad ning kõik öeldu saab selgemaks. Filmimise kui meetodi kasutamise on kasulik ka selleks, et teil on „elust enesest“ materjal, mida saab kasutada vanemate teavitamiseks ja kaasamiseks konkreetsetel teemadel. See moodul tutvustab teile filmimismetoodika põhialuseid ja seda, kuidas salvestuste abil näha uusi aspekte enda, oma kolleegide ja lastega suhtlemises.

Nagu mainitud, on Norra projektipartner KUN töötanud lasteaedadega juba üle kümne aasta lasteaedade töö täiustamiseks. Tavaliselt filmiti osalevate lasteaedade töötajaid igas lasteaias kahel korral ning KUNi töötajad analüüsisid salvestusi, andes tagasisidet ja praktilisi näpunäiteid, kuidas parandada oma igapäevast suhtlemist lastega. Mitmed osalenud lasteaiad on hiljem öelnud KUNile, et nad on meetodikat enda jaoks kohandanud ja filmivad suhtlemist regulaarselt, analüüsivad filmitud materjali ning arutavad tulemusi koosolekutel sootundliku pedagoogika rakendamiseks lasteaias.

Eetika

Kui filmimist kasutatakse töökohal töövahendina, on oluline arvestada eraelu puutumatuse ja andmekaitse nõudeid. ELis reguleerib seda üldiselt 2018. aastast kehtiv isikuandmete kaitse üldmäärus, kuid kehtida võivad ka muud siseriiklikud eeskirjad. Veenduge, et teie töö on nendega kooskõlas.

Minimaalne, mida peaksite tegema:

- filmida ainult projektis osalevaid töötajaid, (ja kes on ideaalis selle individuaalõppe kursuse läbinud);
- filmida ainult lapsi, kelle vanemaid on teavitatud ja kes on andnud nõusoleku laste filmimiseks;
- teavitada lapsi enne filmimise alustamist;
- analüüsida ja esitada tulemusi osalejatele kordamööda, see pole mõeldud juhtkonna suunatud tegevuseks;
- kustutada kogu materjal pärast analüüsi läbiviimist;
- keskenduda analüüsis reflekteerimisele, õppimisele ja arengule; mitte käitumisele „vale“ või „õige“ skaalal.

Ettevalmistused

Nagu eespool mainitud, on filmimist kui sootundliku pedagoogika edendamise metoodikat lihtsam kasutada, kui kõik või suurem osa töötajaid on saanud mingit sootundliku pedagoogika alast koolitust. Soovitame töötajatel koos maha istuda ja teha ajurünnak, milliseid olukordi oleks huvitavad analüüsida, sest meie soovitused ei pruugi teie lasteaias alati sobida. Allpool toodud näidetes viitame siiski olukordadele, mis on Norra lasteaedades osutunud üldjuhul heaks analüüsimaterjaliks. Nende hulka kuuluvad riietusruum, lõunalaud, õues mängimine ja raamatute lugemine.

Kuidas filmida

Filmimine on seotud mitmete valikutega. Me valime, millist olukorda filmida, kes on kaadris, millal kaamera sisse ja välja lülitada, millise nurga alt filmida. Oluline on meeles pidada, et need otsused mõjutavad seda, millist materjali analüüsiks talletate.

Enne filmima asumist

- mõelge, millist lähenemisviisi kasutate,
- harjutage töötajaid kaamera ees olemisega,
- võtke asju naljaga.

Valige, mida ja kus filmida. Lasteaias juhtub päeva jooksul ohtralt erinevaid asju, toimub palju suhtlemist täiskasvanute ja laste vahel, laste endi vahel ning töötajate ja lapsevanemate vahel. Kust filmimist alustada? Filmimisele võib läheneda mitmeti. Üks võimalus on olla filmimisel hästi avatud ja alustada kust tahes ja vaadata, mis välja tuleb. Pärast seda võib hakata süstemaatilisemalt filmimisa olukordades/ruumides, kus esimeses katses kõige huvitavamaid olukordi ette tuli. Teine lähenemisviis on arutada kolleegidega, kus arvate nägevat kõige rohkem olukordi, kus tüdrukuid ja poisse erinevalt koheldakse.

Te võite ka otsustada, et viite esmalt läbi mõned vaatlused, rakendades 1. päeva 5. moodulis kirjeldatud vaatlusmetoodikat.

Näiteid olukordadest, millele võiks filmimisel keskenduda, nt söögiaeg, riietumine, vaba mäng lasteaia siseruumides või organiseeritud mäng.

Üheks näpunäiteks võiks olla filmida pigem lühikesi kui pikki stseene. Filmige sama olukorda järjest. See pakub teile paremaid analüüsi võimalusi. Vaadates sama olukorda mitu korda üle, tekib teil kogu aeg uusi mõtteid.

Edasine areng

Kui töötajad on filmimisega harjunud, võite kaaluda, kas filmida ühe täiskasvanu suhtlust ühe või mitme lapsega, pärast seda kohe videot vaadata ja reflekteerida koos täiskasvanuga nende praktika üle, kasutades järgmisi analüüsiküsimusi:

- Kas kirjeldatud olukorras mängib sugu mingit rolli?
- Kas sugu piirab antud olukorras lapse/laste tegutsemisruumi?
- Mida lapsed sellest olukorrast õpivad?
- Kas oleks võinud valida mingi teistsuguse käitumise?

Moodul 14: Filmitud materjali analüüs

Selles moodulis saate teada

- kuidas analüüsida lasteaia igapäevaelu ning täiskasvanute ja laste suhtlust kajastavat filmimaterjali

Soovitusi

Kui te pole varem filmimisega tegelnud, võite kasutada käesolevas osas toodud näiteid ja vaadata, kas meie analüüs teile sobib. Mille poolest erinevad Norra ja teie riigi lasteaiaid ja lasteaia igapäevaelu? Võite kasutada ka vaatlusmetoodika moodulis toodud näiteid ja lihtsalt viia läbi vieminutisi vaatlusi, kui kolleegid sellega nõustuvad. Viige vaatlusi läbi vähemalt paaril korral, et kõik teie kohaolekuga harjuksid ning vaadake, kas aja jooksul on midagi muutunud.

Materjal on salvestatud ja mis saab edasi? Nüüd räägime sellest, mida videoklippidest leida ja kuidas neid analüüsida.

Mis edasi? Kuidas analüüsida?

Filmimaterjalile saab läheneda mitmeti. Oluline on meeles pidada, et kuna me teeme seda analüüsi sootundlikust vaatenurgast, siis on oht, et me jätame teised aspektid tähelepanuta või rõhutame liigselt sooga seonduvaid küsimusi. Tavaliselt kaldub inimene ikka leidma seda, mida ta konkreetselt otsib. See on veel üks põhjus, miks tasuks kaasata mitu inimest, kuna oma analüüsi tuleb suhtuda kriitiliselt.

Kust alustada?

Esimene asi, mida teha, on videoklipid süstematiseerida. Kui teil on meeskonnas mitu inimest, võib väike grupp inimesi kõigepealt materjali läbi vaadata ja otsustada, mis on klippide juures hästi (heli on kvaliteetne, pilt on hea jne) ning sorteerida materjali selliselt, et sama situatsioonis filmitud klipid oleks koos. Selline sissejuhatav töö lihtsustab sarnaste olukordade võrdlemist. KUN projektides filmiti tavaliselt riietusruumis, söögilauas ja siseruumides või õues toimuvat.

Mida otsida?

Videode analüüsimiseks on mitmeid võimalusi. Meie peamine soovitus on, et arutage eelnevalt oma partneritega läbi, mida konkreetselt leida tahate. Kuid juhtb ka, et märkate korduvaid mustreid ja üllatavaid olukordi.

Mõningaid soovitusi

- Julgustamine, positiivne tagasiside: „Tubli!“.
- Millised lapsed saavad täiskasvanutelt rohkem tähelepanu?
- Millise käitumise kohta tehakse märkusi, millist käitumist laidetakse, millist kiidetakse?
- Millist käitumist eiratakse/millisele käitumisele jäetakse reageerimata?

- Kuidas täiskasvanud oma aega jagavad, missuguste laste või laste rühmadega ajaliselt rohkem tegeldakse?
- Personali ja laste vaheline silmside.

Alustage kokkulugemisest

Alguses oleks hea kindlaks teha, kui palju aega ja tähelepanu eraldatakse poistele ja palju tüdrukutele. Kasutage paberit ja pliiatsit. Vaadake videoklipp läbi ja tehke iga kord, kui kuulete tüdruku või poisi nime mainivat, ristike vastavasse kastikesse. Kas poiste ja tüdrukute nime mainitakse sama sageli? Võite märkida ka, mitu korda poisid/tüdrukud täiskasvanu abi paluvad. Märkige üles, mitu korda neid aidatakse, kui nad abi ei palu ja mitu korda siis, kui nad abi paluvad.

Kasutage stopperit

Esmapilgul võib tunduda, et poistele ja tüdrukutele eraldatakse ressursi palju võrdsemalt, kui seda tegelikult tehakse. Paljudel KUNi projektis osalenud lasteadadel polnud videosid analüüsima asudes sugugi kerge erinevusi leida. Alles siis, kui nad hakkasid stopperiga mõõtma, kui pikalt täiskasvanud tüdrukutele ja poistele tähelepanu pöörasid, hakkasid ilmema teatud mustrid. Enamikul juhtudel said mõned lapsed palju rohkem tähelepanu ja aega kui teised, ja tavaliselt said seda rohkem poisid.

Proovige videoklippide analüüsimisel ajakulu ära mõõta ja märkige üles, palju täiskasvanu lapsele tähelepanu pööramiseks aega kulutab, kaua ta last kuulab ja lapsega vestleb. Seejärel liitke kokku poistele ja tüdrukutele kulutatud aeg. Kas see on võrdne? Oluline on analüüsida olukordi, kus on umbes sama palju tüdruku kui poisse. KUNi analüüsist selgus, et laste ja täiskasvanute omavahelises suhtluses tundus esmamulje põhjal aeg poiste ja tüdrukute vahel võrdselt jagunevat, samas kui mõõtmised näitasid, et poistele jagub tüdrukutega võrreldes vähemalt kaks korda rohkem aega.

Milliseid sõnu me kasutame

Kui nimede kasutamissagedus on välja selgitatud ja lastega suhtlemisele kulunud aeg mõõdetud, on aeg hakata otsima asju, mida pole lihtne numbritesse panna.

Millest analüüsitavas situatsioonis räägitakse? Kuidas täiskasvanud lastega räägivad? Vestlust analüüsides näeme tavaliselt, et täiskasvanute keelekasutus pole poiste ja tüdrukutega suhtlemisel ühesugune. Tüdrukutel võib olla parem keeleoskus kui samaealistel poistel, kuid seda neilt ka eeldatakse. Täiskasvanud räägivad tüdrukutega viisil, mis nõuab, kuid ka arendab suuremat keeleoskust. Poiste puhul kehtib vastupidine - täiskasvanud räägivad poiste eest sagedamini ja poistel pole keeleoskust vaja kasutada, mis tähendab, et poistel on väiksem stiimul oma keeleoskuse arendamiseks.

Hääletoon

Meie hääletoon võib sõltuda sellest, kas me räägime tüdrukute või poistega. Kas suudate ilma last nägemata ära arvata, kellega kolleeg räägib? Sageli räägib täiskasvanu tüdruku kõnetades kõrgema ja poisiga madalama häälega. See sõltub ka lapse vanusest. Me kipume imikutega rääkides kasutama kõrgemat häält kui vanemate lastega rääkides. Kas sellist asja märkate ka videoklippides?

Kuidas me reageerime poistele ja tüdrukutele

Videoklippe vaadates pange tähele, kas näete poisse ja tüdrukuid samu asju tegemas ning uurige, kuidas täiskasvanud reageerivad. Lapsi riietusruumis jälgides oleme märganud, et abitult või passiivselt käituvaid poisse aidatakse (täiskasvanute või teiste laste poolt), samas kui samamoodi käituvaid tüdrukuid julgustatakse ise hakkama saama.

Füüsiline lähedus

Suhtlemise oluliseks osaks on kehakeel. Kui analüüsitakse, kuidas täiskasvanud lasteaias poistega ja tüdrukutega kontakteeruvad, tuleb märgata ka kehakeelt. Lähenemisi on mitu. Võite alustada selle uurimisest, kuidas täiskasvanud lastega kokkupuutel oma keha kasutavad. Kas täiskasvanu on avatud ja soe või näidatakse üles kannatamatust? Ka lähedust tuleb märgata, nt seda, kuidas lapsi lohutatakse. Kas neid kallistatakse ja lastakse neil mõneks ajaks täiskasvanu sülle pugeda? Kehakeele analüüsimine võib olla keerulisem, sest see on peenekoelisem ja võimaldab erinevaid tõlgendusi. Aga ka siin on huvitavaid soolisi erinevusi, näiteks allpool kirjeldatud olukorras:

Sjøparkeni lasteaed vaatles konkreetselt kehalist lähedust, keskendades tähelepanu laste sülesolekule. Nad leidsid, et:

- Tüdrukud istuvad täiskasvanute süles sagedamini ja kauem.
- Poisid saadetakse pärast sülesolekut kiiremini tagasi tegevuse/mängu juurde.
- Poisid tahtsid varem sülest ära tulla kui tüdrukud.
- Tüdrukud muutusid süles olles passiivsemaks, passiivsem oli ka täiskasvanu.

Norra lasteaedade videoklippide analüüsi tulemused

Kõikides lasteaedades, kus me filmisime, olid täiskasvanud algul veendunud, et nad kohtlevad lapsi ühtemoodi lapse soost sõltumata. Kõikidel juhtudel tulid aga analüüsist välja süstemaatilised erinevused ja need olid alati ühesugused:

- Täiskasvanute silmside poistega oli sagedasem ja kestis kauem kui tüdrukutega.
- Täiskasvanud kasutasid poiste nimesid sagedamini kui tüdrukute omi.
- Töötajad rääkisid poistega rohkem kui tüdrukutega ja esitasid rohkem täpsustavaid küsimusi.
- Poisid said rohkem tähelepanu kui tüdrukud. Poisse kiideti ülesannetega hakkamasaamise eest rohkem ja neid aidati rohkem, näiteks riietumisel või söömisel.
- Tavaliselt kiitis personal tüdrukuid välimuse eest ("sa oled täna nii ilus") ja poisse saavutuste eest.
- Tüdrukuid kiideti saavutuste eest, kui need olid seotud teiste, laste või täiskasvanute aitamisega.
- Täiskasvanud rääkisid isadega naljatledes, emadega aga mitte.
- Lasteaia töötajad rääkisid emadega lastest rohkem kui isadega.

Millised olid õpetajate esimesed reaktsioonid, kui nad nägid oma käitumist videolindil?

Kõigis meie umbes 30 Norra lasteaias läbiviidud projektis ja kursustel, kus filmimaterjali kasutati, oli personali reaktsioon alati samasugune. Absoluutselt kõik olid üllatunud, et nende lasteaedades sugudel nõnda vahet tehakse. Nad olid eelnevalt arvanud, et filmimine kinnitab, et erinevusi peaaegu polegi, sest nad olid filmimisest teadlikud ning neile oli teada, et filmimisprojekti eesmärgiks oli tuvastada erinevast soost lastega käitumise erinevusi. Õpetajad tahtsid innukalt oma käitumist põhjendada ning selgitada, et laste erinev isiksus oli teinud erineva kohtlemise vajalikuks.

Alles pärast esialgset üllatust ja selgitusi hakkasid nad arutama poistele ja tüdrukutele seatavate ootuste üle ning selle üle, kuidas soonormid toetavad erinevat kohtlemist, mis toimub sageli teadvustamatult ning mittetahtlikult.

Moodul 15: Mis edasi?

Selles moodulis saate teada

- kuidas kasutada analüüsi tulemusi võrdõiguslikkuse edendamiseks
- kuidas nende teemadega lasteaias edasi töötada

Küllap selgus juba analüüsides, millele lasteaiasootundlikumaks muutmiseks rohkem tähelepanu pöörata. Püsivate positiivsete tulemuste saavutamiseks tasuks kõigepealt tulemusi kolleegidele tutvustada ning teemakohaseid ühisarutelusid korraldada.

Muud eelised

Ühes Norra lasteaias selgus filmitud materjali analüüsimisel, et täiskasvanud tervitasid hommikul lapsi lasteaeda tülles, lausudes midagi nende välimuse kohta. Tihtipeale olid märkused väga soopõhised, kus poistele öeldi, kui "lahedad" nad välja näevad ja tüdrukuid kiideti, kui "armsad" nad on.

Nad otsustasid sellist suhtlusmustrit muuta, pöörates tähelepanu pigem lapsele endale kui tema riietele või välimusele. Samuti tahtsid nad loobuda soostereotüüpsetest märkustest. Nad leppisid omavahel kokku, et peavad tähelepanu suunama lapsele endale. Uutmoodi tervitused kõlasid näiteks

Tore sind näha!

Sa vist magasid hästi, on ju?

Hea, et sa täna tulid, täna teeme palju toredaid asju!

Kui laps astus uksest sisse uue kombinesooni või soenguga ja tahtsid tähelepanu, siis reageeriti vähem stereotüüpsel viisil:

Oi, sa käisid juuksuris. Oli sul tore juuksuris käia?

Uue kombinesooni puhul uuriti, kas ta on soe ja kas materjal on mõnus või mainiti, et küllap sa saad selles hästi joosta.

Täiskasvanud hakkasid selle tulemusena lapsi teistmoodi ja sisulisemalt tervitama. Selline suhtumine kandus üle ka kolleegidega suhtlemisele, sest vähem hakati rääkima riietusest ja välimusest ning päriti rohkem, kuidas kolleeg ennast tunneb. Muutus nii töö lastega kui paranes omavaheline suhtlus.

Kuhu edasi?

See on aga alles algus. Töötajad vahelduvad, tulevad uued lapsed ja lapsevanemad. Meid mõjutab see, mis toimub meie kogukonnas, piirkonnas ja riigis, rahvusvahelisel tasandil ja isegi kuulsuste maailmas.

Väljakujunenud praktika muutmine pole lihtne. Päevad on lasteaias tööd täis ja arvestada tuleb paljude teguritega. Mõnikord oleme samasse lasteaeda mitmel korral tagasi sattunud või oleme kohtunud teiste lasteaedade õpetajate või töötajatega ning sõnum on alati üks - asjad võtavad aega.

- Käitumismustrid on sügavalt juurdunud ja nende muutmine võtab aega.
- Vanadesse harjumustesse kiputakse tagasi langema, kui ei õpitut ei korrata.
- Uued töötajad vajavad samuti koolitust.
- Oluline on rääkida lastega ja vanematega.

Kui oma lasteaias selles materjalis soovitatud asju proovite, oleks meil väga tore teie kogemusi kuulda.

Moodul 16: Üheksa soovitus soostereotüübidega võitlemiseks

Täname teid, et selle sootundliku pedagoogika kursuse läbi tegite. Lõpetuseks toome ära üheksa soovitus soostereotüüpidega võitlemiseks. Võib-olla julgustavad need teid oma kolleegidega sootundliku pedagoogika üle arutlema. Samas aitavad need näpunäiteid teid soostereotüüpide ületamisel.

Te võite need soovitused ka välja trükkida ja seinale riputada.

Kuidas neid soovitusi kasutada?

Loe soovitused läbi. Valige nimekirjast üks soovitus ja proovige seda järgmise tööpäeva jooksul kasutada. Seejärel mõelge, kuidas see tundus. Kuidas lapsed neile reageerisid?

Üheksa nõuannet soostereotüüpidega võitlemiseks

1. Ära lubage poistel lärmata ja pahandusi teha. Kas ootate tüdrukutelt rohkem kui poistelt? Kas teete tüdrukute käitumise kohta rohkem märkusi selle korrigeerimiseks? Kui poisid kogevad, et nende halba käitumist ei keelata, samas kui tüdrukutele öeldakse, et nad peavad korralikult käituma, võib nii poistele kui ka tüdrukutele jääda mulje, et tüdrukutele ja poistele on lubatud erinevad standardid.
2. Tagage, et appi ei tule ainult tüdrukud. Veenduge, et nii poisse kui ka tüdrukuid julgustatakse ja õpetatakse teisi aitama.
3. Mõelge hoolega, kuidas välimust kommenteerite. Ärge öelge ainult tüdrukutele, et nad näevad kenad välja ja poistele, et nad on lahedad. Võite ka vastupidiseid märkusi teha. Tehke sooliselt neutraalseid märkusi nagu "selles kombinesoonis saab väga hästi ronida".
4. Jälgige, et lastega tegelevad nii siseruumises kui väljas mõlemad, nii mees- kui naisõpetajad. Kui teie lasteaias on nii mees- kui ka naistöötajad, veenduge, et mõlemad osalevad nii toiduvalmistamises, laudade koristamises ja mängmete vahetamises kui ka mängudes ja spordis. Küsimus ei ole mitte selles, et töötajad valiks asju, mida neile meeldib teha, vaid et nad ei muutuks soostereotüüpseteks eeskujudeks. Kui teie lasteaias ei ole meestöötajaid, võib meestöötajate värbamine olla hea esimene samm!
5. Kohelge lapsi nii ühtemoodi kui ka erinevalt. Jälgige ja valige, millal kohelda poisse ja tüdrukuid ühtemoodi ja millal mitte. Võib-olla tuleks mõnda arglikumat tüdrukut harjutada julgem olema, samas kui poisse võib õpetada mängima mängu, mis arendavad hoolivust ja hoolitsevat käitumist ilma, et tüdrukud juures oleks. Laske tüdrukutel ja poistel võrdselt esimesena valida.
6. Näidake lastele, et mõlemad, nii naised kui mehed suudavad. Seda saate teha eeskujuks olemise kaudu ning selle kaudu, mida ütlete ja teete. Näiteks võite kiita nende poiste ja tüdrukute valikuid, kes julgevad käituda väljaspool soole seatavaid ootusi, näiteks toetada tüdrukut, kes tahab osaleda padjasõjas.
7. Jälgige, milliseid sõnu kasutate. Näidake võrdset huvi selle vastu, mida tüdrukud ja poisid teile räägivad. Rääkige huvidest, tegevustest ja ametitest viisil, mis aitab nii poistel kui ka tüdrukutel mõelda: "Mina saan ka sellega hakkama!".

8. Olge teadlik sellest, kuidas tüdrukuid ja poisse lasteraamatutes kujutatakse. Mida räägivad tekstid naistest, meestest ja nende tegevustest? Keda näete illustratsioonidel? Kas nii poistele kui ka tüdrukutele antakse võimalus näha end tugevatena, jõulistena ja haavatavatena?
9. Ootused võivad mõjutada saavutusi. Poisid ja tüdrukud peavad harjuma sellega, et nad näevad ja kuulevad, et nad suudavad samade asjadega hakkama saada. Andke lastele inspiratsiooni ja innustage neid proovima asju, mida nad varem pole teinud. Rääkige sellest lapsevanematega.

Eestikeelset lisalugemist Eesti lasteaiaõpetajale:

Lasteaed kaasaegseks: sooliselt tasakaalustatud õppe- ja kasvatustöö poole. Metoodiline juhendmaterjal alushariduse õpetajatele. Kadri Aavik ja Kirsti Kajak

https://enut.ee/files/metoodiline_juhendmaterjal.pdf

Soovitused soolise võrdõiguslikkuse alaseks tööks lasteaedades. Materjal on valminud Eesti Lasteaednike Liidu ja Eesti Naisteühenduste Ümarlaura koostöös.

http://www.enu.ee/lisa/366_Haridussoovitused5.pdf